Mr. adoară *).

In interesantul său studiu asupra dr. (*a*)*doară*, pe care-l explică din *a doua oară* [1], dl Procopovici nu vede cum s'ar puteà subsuma supt aceeaşi categorie mr. *adoară*, atestat în „Basmele" d-lui Per. Papahagi, cu înţelesul de: „în zori de zi, pe la cântatul cocoşilor, spre cântători" şi-l derivă din *ad-horam*, alătu-rându-l la tirolezul *adora*, „frühzeitig" (DR., III, 642).

Că *oară* (lat. *hora*) intră în compoziţia cuvântului, e neîndoios. Că direct sau prin determinantele sale, acest termin de timp prin excelenţă ne întâmpină pretutindeni: *de bonne heure*, „de vreme, de timpuriu", e în deobşte cunoscut [2]; faimosul *siesta* e, în ultima analiză (cf. lat. *meridiare*, fr. *faire la méridienne*, rom. *a face amiaza*, *popasul de după prânz*), iar *noon*, cuvântul englez obişnuit pentru „amiază", nu e decât lat. *nona*, sc. *hora* [3]; dr. *cinioară* perpetuiază, cum a dovedit dl Drăganu (*DR.*, III, 693), pe lat. *cenae hora* [4].

Termenii latini de cronometrie au avut deci o mai mare vitalitate decât s'ar crede.

Cântatul cocoşului e, pe de altă parte, un element cronometric din cele mai generale: *pe la cântători*, sc. *cocoşi*, e pretutindeni cunoscut (cf. şi „Tot în glas de *cântători*, In vărsatul ăl de zori", la Românii din Serbia, col. Giuglea-Vâlsan, p. 188,

*) Aceste etimologii şi articolele următoare de V. Bogrea s'au cules după moartea autorului, care nu a mai ajuns să facă corecturile. Manuscrisul fiind foarte greu de cetit s'au putut strecura greşeli de tipar, pentru care cerem iertare cetitorilor.

[1] Cf. şi *adăoară* = „a doua oră", din Giuglea—Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 387.

[2] Pentru *bunăoară* = de exemplu (cf. *à la bonne heure!*), *exempli gratia*, gr. παραδείγματος χάριν, să se compare şi lat. *verbi gratia* cu rom. *de-o vorbă*. — *Adineauri* (cf. *odinioară* cu vr. *nece odeneoară* = niciodată) vorbeşte şi el pentru explicarea lui *pururе* din lat. *per* + *hora*, ca şi sinon. alb. *përhëra* (P. Skok, în „Archivum Romanicum", 1924, p. 157)

[3] Ceasul al 9-lea, adecă 3 p. m., erà, după regula benedictină, menit pentru întreruperea ajunului, pentru *dejun*; practic, însă, ceasul dovedindu-se nepotrivit, iar pe de altă parte „regula" însaşi fiind imutabilă, s'a găsit un modus vivendi, dându-se oara dejunului cu trei ore în urmă, la sexta, dar păstrându-se denumirea consacrată de *nona*; v, în special G. Bilfinger, *Die mittelalterlichen Horen und die moderne Stunden*, Stuttgart, 1882, citat de Fr. Rühl, *Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit*, Berlin, 1897, p. 211.

[4] Cf. şi cântecul popular „Aseară pe vremea cinei" din colecţia Fira—Kiriac, p. 25.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cum şi mr. *cătăndoraş* = *cântătoraşi*, despre care Capidan, DR., III, 757) şi expresia corespunde exact lat. *galli cantus*, *gallicinium* (cf. *de pullorum cantu*, în „Peregrinatio Aetheriae", ed. Heraeus, c. XXX, p. 38), gr. *ἀλεκτοροφωνία*, pol. *kuro-piew* s. *-piej* „Hahnenschrei, Mitternacht" (Berneker, s. v. *kurz*), vsl. *pevec*, „cocoş", lit.: „cântător" (s.-cr. *pievac*, idem: Mažuranić, 915) din care şi vr. *peveţ*, idem (cf. *Arhiva*, Iaşi, 1924, p. 84, n. 6).

Textul citat al „Silviei" dă, însă, ceva mai departe (c. XXXIV), ca determinare de timp, expresia: *a pullo primo*, de la întâia cântare a cocoşilor": „Item quarta feria aguntur omnia per tota die *a pullo primo*..." (p. 40), iar de *gallus secundus* vorbeşte, tot ca fixare a timpului, Iuvenal, în pasagiul celebru în care arătă că rezultatul indiscreţiei sclavilor e că „cârciumarul de alături ştie înnainte de zorii zilei ce a făcut stăpânul bogat [oricât s'ar obosi!] pe la cântatul cocoşilor de-a doua oară", *ad cantum galli... secundi* (*Sat.* IX, 107)[1].

La fel cu Romanii însă, fac şi Românii din popor. Răposatul păr. Marian (*Ornitologia*, II, art. *Cocoş*) scrie: „Clasa de jos a poporului român... căloulează oarele nopţii după cântatul cocoşilor..., şi anume: când cântă cocoşii întâia dată, atunci e miezul nopţii; când cântă *a doua oară*, sânt aproape trei oare de dimineaţă; iar a treia oară când încep de cântă,... atunci îndată se şi face ziuă" (p. 242 sp.).

Mi se pare, deci, că mr. *adoară* poate fi înţeles foarte bine ca exprimând eliptic acest „cântec al cocoşilor de *a doua oară*"[2], şi intră, astfel, foarte bine în cadrul explicaţiei generale propuse de dl Procopovici[3].

aer.

Înţelesul bisericesc al acestui cuvânt şi contaminaţia sa cu *aer* „văzduh" (v. Dicţ. Acad., *o. v.*) are unele neclarităţi, care

[1] Despre semnificarea mistică-religioasă a cântării cocoşului (şi a *treia* oară), v. rev. „Tudor Pamfile", II (1924), p. 68.

[2] Această explicaţie a fost comunicată într'o şedinţă a „Muzeului L. R." din Decembre 1924. — In *Dicţ. étym. du macédo-roumain*, I, Iaşi, 1925, p. 135, G. Pascu aşează de asemenea pe mr. *adoara* subt *oară* şi-l compară cu dr. *la cântatul de al doilea* 'au deuxième chant du coq'.

[3] Cred că şi *dori*, *de a* ∿, pe viitor, în anul ce vine: „în anul ăsta ară tu pământul, *de-a dori* îl voi ară eu"; „pe *de-a dori* bagă-le la mine slugă" (Viciu, 41) = *de adoară*, *de a doua oară* (cf. *didiori* = de două ori), i. e. anno insequente, secundo.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

se lămuresc deplin, dacă ne gândim la sl. coresp. *vozdovchŭ*„ „văzduh“ (aşa în *Stoglav*, ed. E. Duchesne, Paris 1920, p. 60), explicat prin aceea că „avec ce voile le prêtre évente les *Saints dons* quand on chante le Symbole de la foi“ (*ibid.*, n. 2).

aliman; alimănì (a se).

'A ajunge la *aliman* = a nu mai fi chip de scăpare, a fi la mare strâmtoare; être à l'extrémité'. — '*A se alimănì* = s'établir chez quelqu'un à la manière d'un intrus; s'établir, s'abattre'.

Dicţ. Ac. crede că se poate plecà de la sensul de „a ajunge la hotărîrea de a fi haiduc“, „a se stabilì, ca haiduc, într'un sat strein, ca să i se piardă urma“, pentru a se admite ca bază turc. *alaman*, „hoţ de codru, haiduc“. Şăineanu, care propuneà altădată (*Elem. turc.*, p. 9) arab. *el-emân*, „sûreté“, şi *liman*, „port“, a renunţat la aceste explicaţii (*Dicţ. univ.*[4], *s. v.*), respinse pur şi simplu de Hasdeu (*Etym. Magn.*, I, 872), care vedeà în *aliman* pe *Alaman*, „Aleman, Neamţ“.

Totuşi, dacă la *liman*, „port“, ca refugiu al unui naufragiat, nu ne putem gândì, când e vorba de expresia citată, al cărei înţeles nu e acela de a fi la liman, la adăpost, ci tocmai contrariul, cellalt cuvânt turcesc, citat de Şăineanu, ni se pare că cuprinde toată taina *alimanului* nostru.

In adevăr, turc.-arab *el-emân* nu înseamnă numai „sûreté, sauf-conduit, quartier“, ci şi „grâce, pardon“ (Zenker, 85 [b]) = cunoscutul *aman*, din care expresia perfect sinonimă: „a fi (s. ajunge) la aman = être à la dernière extrémité“ (v. Dicţ. Acad., *s. v.*)[1], iar, pe de altă parte, există şi un turc *emâni*, „celui qui accorde un sauf-conduit, qui se met sous la protection; chrétiens étrangers au pays et qui vivent sur la foi des traités“ (Zenker, 94 [b]), care coincide perfect cu sensul lui *alimănì* românesc[2].

Varianta *alivănesc* (mă), „mă alipesc de cinevà să trăiesc“ (rev. „Ion Creangă“, V, [1912], p. 315), care ne făceà să ne gândim la un reflex prin Bizanţ (*ἀλιβᾶνος) al lat. *alibanus*, „au-

[1] Cred chiar, că *aliman* şi *aman* nu sânt decât dubletul aceluiaşi cuvânt oriental; primul în forma articulată, cellalt fără articol.

[2] O paralelă semantică — în sensul de „nenorocit“ al lui *alimănit* — avem în germ. *Elend* „mizerie“ propriu: „Aufenthalt im fremden Lande“. — Dar pentru *alimănit*, cf. şi *Şezătoarea* XXXIII (1925), p. 13, unde el e glosat: „blestem uşor, nu rău, ce se adresează mai ales copiilor când nu se astâmpără: Fi (*sic*) alimanit (*sic*) să fi (*sic*)!“.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

bain", se explică foarte bine ca o formă secundară din *alimănesc*, şi tot ca atare trebue explicat — poate şi ca o contaminaţie cu *eliberez* — acel *a se alibări*, „a se despărţi" de la Românii din Serbia (Giuglea-Vâlsan, p. 387).

aneraide.

Aşa numeşte Cantemir (*Descr. Mold.*, ed. Pascu, p. 157) pe Nereide: „(Căluşerii) în tot timpul acela [de la înălţarea Domnului până la Rusalii] nu dorm niciodată decât supt coperişul unei biserici, căci cred că, dacă s'ar culcà în alt loc, îndată ar fi apucaţi de *aneraide*, pe care ei le numesc *frumoase*" [1].

Evident, avem a face cu o „etimologie populară" a lui Νεραΐδες, Νηρηίδες cu ἀνήρ, — δρός; cf. şi ngr. ἀνεραϊδοβαρημένος, „von den Neraiden geschlagen" (*Indogerm. Forsch.*, XXV, p. 375 sqq.), echivalând exact cu „luat (pocit) de Iele" al nostru. — Pentru *Frumoase* [2], compară şi ngr. καλαὶ ἀρχόντισσαι 'belles dames', nume al Nereidelor (v. Korais, Ἄτακτα, IV, 211, s. v. καλῃκάντζαρος), cum şi ἡ καλὴ τῶν ὀρέων din Psellos, redată de Allatius (c. 1630) prin *pulcra nemorum sive montium*, — ceea ce nu e o „amplificare" fără rost, cum crede Lawson (*Modern Greek Folklor und Ancient Greek Religion*, p. 167), ci se explică logic prin dublul înţeles al lui ὄρος, 'munte' şi 'pădure' (cf. *codru*, sl. *gora*, etc.); compară de asemenea sinon. ἡ βασίλισσα τῶν βουνῶν 'the queen of the mountains' (*ibid.*, 169).

antică.

Intr'o foaie de zestre din 1823: „1 pereche cercei de aur sfranţuzesc; 1 inel asemene, cu lumina de *antică*" (Rev. Istorică, X [1924], p. 272). — Dintr'un zapis din 1816: „să se ştie că i-am vândut [lui Ioniţa Doftoru de la Fiştov = Sviştov, Şiştov !] pe Radu ţiganu în tl. 400... şi să-mi mai aducă o *antic* (*sic*)" (Arhivele Olteniei, II [1923], p. 216).

Identitatea cu it. *antica*, resp. ngr. ἀντίκα, „Ring oder Stein

[1] „Lucrătură frigiană" (*ibid.*, 156) traduce rău pe *opus phrygium* 'broderie cu fir (de aur) s. sârmă'.

[2] Cf. şi Budai-Deleanu, *Ţiganiada*, ed. Cardaş, p. 81, nota: Un *codru*, în care se ziceà de cei bătrâni că lăcuiesc *cele frumoase* şi multe năluci ac...".

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

mit Aufschrift" = turc. *antiqa*, „alter Kunstgegenstand" (cf. G. Meyer, *Neugr. Studien*, IV, 11), e evidentă [1].

Dicţ. Acad. nu-l menţionează, iar Şăineanu — ceea ce e mai curios — înregistrează, fără etymon, numai un *antică*, „1. rămăşiţă curioasă din antichitate; 2. totalitatea obiectelor de artă din Grecia şi Italia", pentru care cf. germ. Antike (sc. *Welt*).

De însemnat şi tautologia *antică veche*, care se aude prin Moldova şi'n înţeles figurat de „poamă bună", „soiu rău"; cf. *sculă, odor, podoabă* (ironic).

arancă.

'*Arancă* (s. *harancă*) = tot una cu armeancă; se zice despre muierile rele de gură, pe lâng'aceea urîte şi urîcioase; pe bărbaţii de asemenea categorie îi numesc *haruţă* (ca şi pe armeni)'.

Cuvântul, publicat, împreună cu alte „cuvinte dialectale", în nrul pe Nov.-Dec. 1925 (p, 132) al rev. „Comoara Satelor", după un glosar ms. din 1868, atribuit fostului protopop Beniamin Pop din Mureş-Uioara, suggerează, la prima vedere, identificarea cu ungurescul *arang*, *harang*, „clopot" (v. Dicţ. Acad.).

In realitate, însă, lucrul stă altfel, şi, în fond, glosatorul are dreptate: *Arancă* e, în adevăr, „tot una cu armeancă", dar numai ca înţeles; ca formă, el reprezintă, de sigur, un femin. *Ariancă*, al cărui corespondent masc. *Arian*, ca şi primitivul său, *Arie* („Arie spurcată" etc.; cf. Dicţ. Acad., *s. v.*), are, pe lângă înţelesul mai general de „eretic", şi pe acela, special, de „Armean". *Haruţ* e, evident: *Harĭuţ, Ariuţ* (cf. totuşi şi: *Arţi-urţi*). *Ariancă* a dat: *arancă*, în acelaşi chip, precum *Arieni* a dat *Areni* (v. *Anuarul Inst. de Ist. Naţ.* din Cluj, I, 389).

avela.

Epitetul, care designează în Moldova de Nord un „type de femme acariâtre, mégère", având de sinonim pe *scorpie* şi *aspidă* (*aschidă*), a fost explicat de Hasdeu (*Etym. Magn.*, II, 2158) ca o modificare a rut. *Iaveda* = *vidmina* „monstru, fiinţă infernală", subt influenţa lui *Avel*.

Dar *Avel*, tip al fratelui bun, jertfit de cel rău, nu se vede

[1] Pentru sinon. mr. *antică*, v. acum Pascu, *Dicţ. ét. du macedo-roum.*, I, 200, No. 44.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

de loc ce amestec ar puteà să aibă aici, iar, pe de altă parte, paralelele *scorpie* şi *aspidà* (primul menţionat chiar de Hasdeu)[1] conduc în chip firesc spre ngr. ἀβδέλλα „lipitoare", fig.: „fiinţă rea, care suge sângele, ca o lipitoare; vampir". Contaminat la rigoare, cu *Savela* = Sibila mitologiei populare, un *avdelă* (existent, ca atare, în aromână), explică, socot foarte convenabil pe *avelă*[2].

băgà (a).

Explicaţia propusă de G. Giuglea (DR. II, 372)[3] mi se pare nu numai ingenioasă, ci şi foarte probabilă.

Adăugim că există şi'n turceşte un *bag*, „lien, noeud, bande, bandlette, courroie; botte de foin ou paille, faisceau; Band, Binde, Schnur, Schlinge, Riemen, Fessel, Bund, Gebund ..... *bag jeri*, die Stelle (an Armen oder Beinen) wo die Fesseln angelegt werden" (Zenker, 167 a): formule romanice cu *o* (it. *boga* etc) ale prototipului germanic apar, deci, în turceşte cu *-a-*, în tocmai ca şi'n româneşte.

De însemnat e şi *bĕgĕtură* — impositio din *Anon. Bănăţean* (ed. Creţu, p. 329).

baladur (ir.).

'Balconul din naintea porţii de casă, g. Balkon vor dem Hause' (Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria*, I, 145).

Evident, un reflex dialectal it. (ven.) al obişnuitului *ballatoio*, ml. *ballatorium*, „moenianum, vulgo balcon" (Ducange, *s. v*).

balanţă.

Se consideră, de obiceiu, ca un neologism francez (v. *Dicţ. Acad.*, s. v.), pe când, de fapt, e it.-gr. *balanza* (G. Meyer, *Ngr.*

[1] Interesantă de notat, această comparaţie din *Cronograful* lui Dionisie Eclesiarhul (*Tesauru*, II, 193): „aveau urechile astupate ca *aspidele*" (despre oamenii fără milă ai Stăpânirii). — Alte epitete satirice de acest fel, la adresa femeilor rele: *viespe, viperă, năpârcă, streche, vidră, omidă*, etc., v. la Candrea, *Poreclele la Români*, p. 51 sqq.

[2] Nu credem în amestecul *Vilelor*, a căror zonă de extindere nu cuprinde Moldova.

[3] Şi relativ la lat. *fracta* = vgr. φράκτα ca etymon al it. *fratta*, „Zaun" (*ibid.*, pp. 255, 400), mai putem adăugi că cuvântul vgr. trăieşte până azi în ngr. φράκτης, ὁ, „Zaun, Gehege" (Mitsotakis); cf. şi Rohlfs, în *Archivum Romanicum*, 1925.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

St., IV, 68). Dovadă: dubletul mold. *palanță*, care reproduce exact pe ngr. παλάντσα 'Wage' (*ibid.*).

Ca o curiositate mai mult însemnăm aici, că, în „Istoria Universală adică de obște" a lui Milot—Molnar, Buda, 1800, p. 27, aflăm atestat „*bilanța* sau cumpănirea" [1].

Mr. baltu.

'Monopol': „tutumca s'feați *baltu*, tutunul s'a făcut monopol" (Dalametra, 36).

Nu s'a învrednicit de atenția etimologiștilor (și Pascu îl ignorează), poate pentrucă e prea ușor de explicat — prin ngr. ἀμπάλτο — din același termen juridic it. *appalto*, *dare appalto* s. *in appalto* 'concedere ad àltrui per una somma determinata i pubblici dazi', care a dat în dr. pe *apalt* 'ferme, bail': „contracci cu *apalt*", „*apaltul* cărților de gioc" (v. Dicț. Acad., *s. v.*) [2].

bârc.

Se chiamă „crestătura pe harag (pe instrumentul cu care măsură bacii laptele)": Viciu, *Glosar*, p. 18.

Vădit același cuvânt cu rus. *birka* 'Kerbstock' (cf. și Schrader-Nehring, *Reallex. d. indogerm. Altertumskunde* [2], art. *Schreiben und Lesen*).

bărdăoasă.

Se admite în de obște, cu multă probabilitate, că acest cuvânt atestat în Lex. Budan cu înțelesul de „manducus, terriculum, terriculamentum, der Popanze" (el figurează dejà, subt forma *bărdăoază* și cu traducerea 'histrio', în Dicționarul latino-român atribuit de Crețu lui T. Corbea), nu e decât o variantă a lui *burduhoasă* „burtoasă" (cf. Dicț. Acad., s. *burduhos*).

Sânt însă două cuvinte, a căror relațiune cu *bărdăoasă* nu poate fi ignorată: nsl. *brdavz* 'Grobian' pus în legătură cu

[1] Aceeași traducere, remaniată, din care s'a tipărit anterior singur fragmentul semnalat de dl N. Iorga (la Sibiu, 1798), dă — evident, ca reflex al originalului francez — și neologismul *espas* (p. 7: „cât *espas* mare de vreme"), unde Molnar are: „câtă mare de vrĕme" (p. 7).

[2] Cf. și *abalda*, înregistrat de *Lex. Bud.* cu sensul de 'horreum, emporium mercium'.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

germ. *Bardauz*, cuvânt onomatopeic, imitând zgomotul înfundat al căderii unui corp (v. *Arch. f. sl. Phil.*, XXXIV, 32) şi, poate, *fârtăuză* „mauvaise plaisanterie“ (Dicţ. Acad. *ad voc.)*.

beigamber.

'Au fost groznică jale de Turci; le-au dat [Muscalii] hagmă (*sic*), i-au jefuit şi îi trimete la Craiova, cu totul împreună, cu *beigamberi (sic)* lor' (N. Iorga, *Scrisori de negustori*, Bucureşti 1925, pp. 196—7)

Cuvîntul e, credem, identic cu turc.-pers. *pejgamber* 'Apostel, Prophet', din care şi sârb. *pejgamber* 'Christus' (v. Miklosich, *Die türk. Elemente in den südost.-* u. *osteurop. Sprachen*, în „Denkschriften“ ale Acad. din Viena pe 1890, p. 11).

belbas.

Se spune, prin Moldova de sus, unui „om simplu, prostănac“.

Probabil, o metatesă din rus. *balbes*, 'Dummkopf, Tölpel', el însuşi din *bilbes*, forma chirghiză a turc.-osmanliu *bilmez* 'ignorant', din care rut. *bel'mes* (Berneker, *s. v.*).

bertelie.

Am explicat acest cuvânt, însemnând „ourlet (à la ceinture d'un vêtement), repli, poignet, col, liséré, l'isière, ceinture“, din it. *bertelle*, „bretelles“ (*DR.*, II, 651)[1].

Voim acum să adăugim că există o variantă metatetică *belterie*, „fâşie de postav, pânză sau hârtie, îngustă sau lungă“ (rev. „Şezătoarea“, XXXII [1924], 135), *belterii*, „fâşii din coaja unui arbore“ (rev. „Izvoraşul“, IV, no. 13, p. 4), şi că turceşte (resp. pers.) există, aşişderea, un cuvânt asemănător, *pertüle*, „mitre: die persische Mütze“, după Zenker (186[b]), care dă însă, după Meninski, şi sensul de: „fasciae, teniae pedales“ (*ibid.*).

Nu trebue pierdut din vedere, însă, mai ales nsl. *baltora*, *baltara* 'Hosenlatz“, pl. *baltore*, *baltre* 'Falltor', care ar reprezintà, după R. Perušek (*Arch. f. sl. Phil.*, XXXIV, 20). pe germ. *Falltor* însuşi, prin veneţian. *rebaltela* 'quella parte delle bracche che copre lo sparato della parte dinanzi'.

[1] Despre fr. *bretelle* şi familia sa vorbeşte pe larg Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 390 sq.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

bibi.

Se consideră, în genere, ca un neologism frances: *bibi*, „chéri, bien-aimé“ (v. Dicţ. Ac.).

Să ne gândim însă şi la posibilitatea originii orientale, fiindcă un turc-pers. *bibi*, „femme honnête, dame, demoiselle“ (Zenker, 231[b]), există, ca şi un turc. *bîbek* „prunelle, Augapfel“ (*ibid.*).

bijog.

Moldovenismul, întrebuinţat mai ales subt forma: „ghijog“ (ghijoagă), pentru un „cal bătrân“ (cf. Dicţ. Acad.), ar puteà fi acelaşi cuvânt cu turc. *bišak*, *bišek*, 'vieux; alt' (Zenker, 199[a]).

Rut. *bižak* 'Läufer', la care-l reduce Dr. D. Scheludko (*Balkan-Archiv*, I, 160), are, de sigur, altă provenienţă: rad. *bež-(iti)* 'fugire'.

Cu totul diferit e omonimul *bigioc* 'mânz' (DR., I, 79, n.), care ar puteà fi identificat cu rut. *bičok* 'junger Ochs' (Želechowski, I, 27).

bleg.

'1º Pendant, aux oreilles pendantes; 2º Mou, veule, nigaud niais, sot' (v. *Dicţ. Acad.*, care declară etimologia necunoscută).

Legătura etimologică cu vsl. *blagъ*, „bun, blând“, prin ideea connexă de „inofensiv, docil, incapabil de reacţiune, imbecil“, cuprinsă şi'n ngr. ντόμπρος einfältig' = vsl. *dobrъ* gut' (G. Meyer, *Ngr. Stud.*, II, 48), se confirmă totuşi până la evidenţă prin sinonimul ngr. μπλαγόφτικο, „Bezeichnung von Hunden und Ziegen mit herabhängenden Ohren“ = *blagъ* + ἀφτί, φτί 'ureche' (G. Meyer, *o. c.* II, 44).

boranţă.

Nume al plantei *borrago* (ml.), zise şi: „limba-mielului“ (Panţu).

Limba, prin mijlocirea căreia a venit la noi cuvîntul, e, foarte probabil, cea greacă-modernă, unde găsim un μπουάντζα, glosat: ἀρμπὲτα (erbetta) sau βούγλωσσον („limba-boului“) şi identificat de Korais (Ἄτακτα, IV, 340) cu acelaşi ml. *borrago*: forma

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

ngr. e mai apropiată de cea românească decât toate celelalte reflexe din limbile vecine, consemnate în Dicţ. Ac., *s. v.*[1].

boscorodesc.

Am încercat mai de mult (v. *DR.* II, 899) să explicăm pe *bodogănesc* 'marmotter, grommeler, grogner' ca o metateză din **bogodănesc* (< sl. *bogodan-*), deci ca un ecou din vremea când preoţii noştri slujeau în slavoneşte, cum sânt, foarte probabil, şi sinonimele-i *bogonosì* (raportat, cu drept cuvânt, la *bogonos*, „theophoros", etc.) şi *blodogorì* = *blogodorì* (sl. „mulţămì"; cf. *Dicţ. Acad.*): forma **bodorogănesc*, *bodogănesc*, de la care vrea să plece Şăineanu pentru a explică pe *bodogănesc* ca o formaţiune onomatopeică, analogă lui *hodorogesc*, e sau pur ipotetică, sau secundară.

Cred însă că pot lămurì acum, măcar cu aceeaşi probabilitate, un alt termen al seriei: *boscorodesc*.

Dicţionarul Academiei, care-l glosează exact: 'faire des incantations...; parler à voix basse...; parler indistinctement', îl consideră ca onomatopeic, format „poate prin fuziunea lui *bolborosì* + *boscoade*, s. cu ung. *boszorka*, vrăjitoare". Cihac propuneà ca etymon pe rus. *vozgovoriti*, „commencer à parler"[2]; Titkin vede posibilitatea unei corupţii din *boscoane*; Şăineanu îl declară de origine necunoscută.

De fapt, *boscorodesc* al nostru e rut. *božkoróditi* 'Hokus Pokus treiben' (Želechowski, *Ruthen.-deutsches Wörterb.*, I, 37)[3].

In ce priveşte vechimea cuvântului (lexicele citate nu cunosc decît exemple moderne: din Alexandri, Negruzzi, Creangă), observăm că el e atestat încă în textele coresiene: „Pănă acmù socotiţi ce-aţi învăţat: mai nemică, că nu ştiţi nemica; derep ce,

[1] Ulterior (*Balkan-Archiv*, I, 160), cuvântul a fost derivat din ruteneşte *barancja*, gen. de la *baranec* 'Bärlapp', de D. Scheludko, care pleacă de la varianta *baranţă*.

[2] Din sl. *pogovoriti* avem, însă, dialectal: *povogărì*, „a critică, a vorbì de rău" (E. Novacoviciu, *Cuvinte bănăţene*, p. 18).

[3] Un rut. *božkar* (s. *božkodajlo*) 'Frömmler, Mucker, Scheinheiliger', pe care-l găsim tot acolo, concurează pe „Dumnealui Monsiu Bartolomeiu *Boscu*", adecă *Bosco*, ca prototip al lui *boscar* al nostru (v. Dicţ. Acad.), firește numai în ipoteza că vârsta acestuia s'ar dovedì anterioară an. 1826 (cf. în special: O. Lugoşianu, *Boscărie — o serbare la Iaşi în 1834*, în „Biblioteca Nouă" din Craiova, 1896, p. 6 sqq.).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

că n'aţi înţeles, că popii au *boscorodit* în biserecă" (*Cazania*, apud N. Iorga, *Istoria literaturii rom.*, ed. a II-a, vol. I, p. 186), „nu *boscorodiţi*, că va bate voi Domnul" (*Molitvenic*; *ibidem*, după *Prinos Sturdza*, p. 251).

bouri.

Se zice şi despre mărginile pălăriei: „*bourii* pălăriei" (Sadoveanu, *Privelişti dobrogene*, p. 140).

Mă gândeam altădată la o etimologie populară din neologismul *boruri* (borduri), întrebuinţat de asemenea.

Acum cred că avem a face, originar chiar, cu *bour*: terminul se va fi aplicat mai întâiu pălăriilor cu două coarne — faimoasele (*chapeaux*) *bicornes*, răspândite prin campaniile lui Napoleon până în cele mai îndepărtate părţi ale Răsăritului[1].

bruft,-uì, -uială.

Le punem la un loc, pentrucă atât verbul (cu variantele *brustuì* şi *bruslui*), cât şi derivatul substantival au la bază, evident, pe *bruft*, atestat în înţeles de „lut moale ce zidarul aruncă pe pereţi" (cf. *tencuială—tencuì—teanc*), din care se explică uşor — prin sensul de „a împroşcà, a murul" — şi accepţiunea figurată de „a terfelì, a reprimandà pe cineva" (cf. în special Zanne, *Prov. Rom.*, V, 96: *a bruftuì pe cineva* = a-l luà în răspăr, peste picior [de la lutul moale ce-l aruncă zidarul pe perete], sau rev. „Ion Creangă", III, 376: *a bruftuì* = a ocărî, a aruncà cuvinte asupra cuivà; *bruftuială* = fel de lut amestecat cu balegă şi apă multă, cu care se dă pe deasupra lipiturii, mai ales în casele fără duşumea"[2].

Originea acestuia, necunoscută până acum (cf. Dicţ. Acad.,

[1] Cu acelaşi înţeles ca *bouriu*, „saillant", sau *bouresc*, „d'aurochs" (*Dicţ. Acad.*), avem în *Herodotul* de la Coşula, ed. Iorga, p. 384: „urechi *boure*" (despre caii arabi); cf. şi: „viţelului îi *bouresc* coarnele = îi cresc" (*Rev. critică-literară*, III, 90), „ţâţe *bourìi*, care stau tari şi *ţepure*, de se văd sub iie ca nişte corniţe" (*ibid.*). — In expresia proverbială: „om cu *bour* în frunte" = om rău (Zanne, *Prov. Rom.*, V, 96), avem a face însă, evident, cu înţelesul secundar de „pecete (cu cap de bour)", cu care se înfierà în frunte, ca la Romani cu *K(alumnia)*, vinovatul.

[2] Ca o accepţiune secundară însemnăm şi pe *bruftuì* = prăşì, săpà, *bruftuială* = praşilă, praşă, prăşit, prăşitură, săpăluit, săpare, etc. (Pamfile, *Agricultura la Români*, p, 73).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

s. v., Tiktin, vezi şi Şăineanu, *Dicţ. Univ.*[4]), e — socotim — în turc.-pers. *âbruft*, „arrosement, Besprengung des Bodens mit Wasser“ (Zenker, 4 [a]).

Din aceeaşi sferă, avem, cum se ştie, dr. *ceamur*, „lut frământat bine pentru făcutul caselor“ (rev. *Ion Creangă*, I, 121) = turc. *čamur*, „boue, limon“ (cf. Şăineanu, *s. v.*).

Pentru evoluţia semantică, cf. şi dr. *bidineà* (mold. *badanà*), „perie de spoit pereţii“, faţă cu prototipul turc. *badanà*, care înseamnă nu numai „badigeon“, ci şi „chaux pour blanchir“ (Zenker, 159 [c]) [1].

butlagă.

Şi: *buclagă;* cf. *buclàn, butlan*, „tonnelet, boute“ (*Dicţ. Ac.*, unde şi: *bâtlagă, bâtloagă*).

E acelaşi ca ruten. *boklág, boklaï*, „Wasserchlauch; Fässchen, tellerförmiges hölzernes Geschirr“ (Želechowski, 38).

calabătină.

Se zice în Nordul Moldovei la o persoană corpulentă, greoaie.

Pare a fi identic cu rut. *kalabátina* „Pfütze, Lache“ (Želechowski, I, 330); cf. *bâhliţă*, propr.: „bahniţă“ (apă *bîhlită*, stătută, puturoasă), cu acelaşi înţeles figurat.

Sinon. *kalabač, kalabaš (ibid.)* aminteşte viu, la rândul său, pe rom.-dial. *călăbaş*, „omul care se negustoreşte, aducând bucate (grâu, cucuruz) de la ţară cu căruţa şi le vinde în munţi“ (Viciu, p. 25), de unde verbul *călăbăşesc* „aduc bucate de vânzare“ *(ibid)*; dar legătura de înţeles nu se vede (poate cu *calabalâc?*).

Observăm însă că s'ar puteà ca adevăratul etymon al lui *calabatină* să fie acel *kolobatina*, pe care Želechowski (359), îl

[1] Notăm şi sinonimul mehedinţean *a driscuì* (o casă): „se amestecă var cu nisip şi apă, până se leagă şi se aruncă pe pereţi cu mistria; apoi se întinde varul şi nisipul deopotrivă, spre a se netezì“ (Boceanu, p. 90). — O „tencuială care nu este netezită“ se chiamă în Dobrogea: *orozan* (*Analele Dobrogei*, IV, 100; cf. *Ramuri — Drum Drept*, XIX, 241: „năsîp — niște chișai *orozănos*“, cum şi ungurismul *porozău* „nisip“, cu derivatul băn. *părăzel*, „un fel de nisip negru pentru uscat scrisoarea cu cerneală“). — In Ardeal: *păpălasca*, „lut amestecat cu nisip şi cu apă şi tencuiala aşa formată la zidul de cărămidă, mai ales la pivniţe“ (Viciu, *Glosar*, p. 65).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

identifică cu *kalabátina*, dar care aparţine mai probabil la *kolo*, „rund herum“, sau chiar *kolovatenz* „einzeln wachsende (daher grosse, ästige) Hanf-Samenpflanze“ (*ibid.*).

calintir.

'Gazdă', într'un izvod din 1819, pentru cheltuielile unei mori (T. Pamfile, *Mărunţişuri etnografice*, ms., p. 3; cf. rev. *Ion Creangă*, VIII, 287 sq.).

Identitatea cu rut. *kalantir* = *karantin* 'Quarantaine' (Želechowski, I, 330) se confirmă şi prin următorul pasagiu din interesantele însemnări de călătorie la Locurile-Sfinte ale lui Hagi Nicolau, din 1835, publicat acum, de N. Plopşor, în *Arhivele Olteniei*, V (1926), p. 104: „apoi amî işitî la rodoşi ... şi la cipru; apoi amî işitî la iafa: amî făcutî *călintirea* în corabie 7 zile, apoi amî mersî ....“ [1].

cataramă.

A fost explicat suficient, din săseşte, de Lacea (*DR.* III, 741).

Atragem, totuşi, atenţia şi asupra turc. *kantyrma*, *kantarma*, „mors, frein (d'une bride); bride“ (Zenker, 709), cu forma şi înţelesul foarte apropiat de cuvântul românesc.

căţuie.

'Encensoir'.

Şăineanu consideră cuvântul ca un derivat din vr. *căţă* = it. *cazza*.

Există însă un alb. *katsîja*, „paletta da fuoco“ (Leotti), care nu pare strein de chestie.

Chiceră.

La cele relevate anterior asupra acestui cuvânt (v. bibliografia în *DR.* III, 151 şi 460, n. 38), adăugăm că cuvântul există şi'n ruteneşte, nu numai ca toponimic, ci şi ca apelativ: *kičera*, (кичера), *kičira* (dimin. *kičirka*) 'bewaldete Bergspitze; Hügelstrich; Name vieler Berge' (Želechovski, I, 354), — probabil, tot din româneşte.

[1] Cfr. *ibid.*, p. 106, cu acelaşi înţeles: „amî făcutî şi *lazăretî* în galaţî“

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

chiovean.

Cuvântul designează, în literatura populară, o speţă de cărăuşi, precum *chiovenesc* designează vechiculul şi animalele de tracţiune: „care chioveneşti", „boi chioveneşti".

Că nu poate fi vorba de negustori din Chiev, ci numai de cărăuşi moldoveni care făceau drumul la Chiev pentru transportul mărfurilor, dovedeşte, între altele analogia cu „Tarschischschiffe" = „die nach Tarschisch fahrenden Schiffe" (A. Schulten, *Tartessos, ein Beitrag zur ältesten Geschichte des Westens*, Hamburg, 1922, p. 4), întocmai precum corăbiile egiptene, cari plecau spre Creta se chemau corăbii „keftin" (Bossert, *Altkreta*, 1921, p. 46)

chişaiu.

'Pământ bun de lucrat: loc *chişăios*' (Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 18). — 'In aceste zăpodii apa nu se scurge în lături, ci rămâne locului, păstrându-l *jilav*, adecă umed. Prin judeţul Muscel, aceste locuri se numesc *chişaiuri*, sing. *chişaiu*, locuri *chişăioase*" (Pamfile, *Agricultura la Românii*, p. 18).

Trebue raportat, credem, la ung. *kősó* 'Steinsalz, Salzstein' sau ngr. κισσάρι(ον) 'λαφρόπετρα, pierre ponce' (Korais Ἄτακτα, IV, 233): incongruenţa e numai aparentă, de oare ce piatra are tocmai proprietatea de a se imbibă de apă, datorită porositătii sale. — De vreo apropiere etimologică cu *pişà* (*chişcà*), nu cred că poate fi vorba.

chisnovatnic.

Intr'o cimilitură a raţei cu pui: „Am o latnică, patnică, *chisnovatnică*, cu două lătnicèle, pătnicèle, *chisnovătnicèle*..." (Variantă personal auzită în Moldova; altele, v. la Pascu, *Despre cimilituri*, II, 175).

Cred că avem a face cu rut. *tïsnovatiĭ* (demin. *tïsnovatenkiĭ*) 'nicht ganz eng; nicht ganz geräumig' (Żelechowski, II, 967).

Epitetul continuă ideea din *latnic* şi, poate, şi din *patnic*, dacă acesta e, în adevăr, *pàtică* 'cu picioarele scurte, despre raţă' Pascu, *l. c.*), şi nu chiar sl. *patъka* 'anas, raţă', cum cred mai degrabă.

Variante ca: *platnică* (Pascu, *l. c.*) implică, evident, contaminaţii cu *plat-*, întocmai precum *chiscofalnica* (cf. *chistovantica*, *-ile*) reprezintă contaminaţii cu *chisc (pisc)*, etc. (cf. Pascu, *l. c.*).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cincantin.

Numele unei speţe de porumb, cu druga scurtă şi subţire, cu bobul portocaliu, zis şi *porumb nemţesc, mărunt, mărunţel, chircă, portocaliu* sau *moldovenesc* (cf. Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 68 şi Panţu, *Plantele cunoscute de pop. rom.* s. *păpuşoiu*).

Şăineanu, care singur îl consemnează, îi declară originea „necunoscută".

Etimologia e, totuşi, evidentă: it. *cinquantino*, 'specie di formentone o grano turco, cosi detto perchè cinquanta giorni occorrono dalla semina alla raccolta' (Fanfani—Rigutini—Tommaseo, *Vocabol. della l. it. scritta e parlata*, Napoli, 1904, p. 269), de unde şi germ. *Cinquantiner* (*Mais*).

cinga-linga.

O cunoscută formuletă copilărească sună: „Unica, doica, treica, patica; *cinga, linga*, şopota, bocota; tangher, bangher, buf şi-un burduf" (Bogdan-Hoya, *Cântece de copii şi jocuri*, p. 41, cu variante: „*cinca, linca*, şocote, bocote", „*cingăr, lingăr*, rotoco, botoco", pp. 41—2, etc.), sau (în Moldova): „Uni, duni, tini, pon', *cinca, rinca*, ochi, scochi, baba, clonţ" (cf. la Bogdan, *o. c.*: „Unica, doica, treica, poinca; *cinca, linca*, ochii, mochii; sava, cioc").

Că în primele patru (sau cinci) numerale se reflectă înseşi numerele româneşti, e evident; tot aşa, e clar că într'un „ochi, scochi" se cuprinde, nu numai o aluzie la *opt*, ci şi un reflex al obiceiului de a indică, pronunţând recitativul, diferitele părţi ale figurii copilului: în speţă, ochii (cf. „ochii-bazaochi, nas-bazanas, barbă-barbarie", etc., apoi: *clonţ*[1], *cioc*, şi, în ce priveşte *rinca*, poate, şi gr. ῥιν-, „nas"; de asemenea *mîni* = n-r 9 în jocurile de copii, la Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 50).

Ceea ce, pe cât ştiu, e mai puţin cunoscut, este faptul, că, în graiul păstorilor din Serbia, *senga* şi *lenga* sau *penga* şi *renga*

[1] Şi: *clanţ*; cf. încă: *baba-cloanţa*. — Varianta: „Unica, dodica, *tringa, linga*", etc. (*ibid.*, p. 41) aminteşte, ce e drept, pe *tinghi-linghi*, onomatop. glumeţ imitând (în bafta birjarilor evrei) zgomotul zurgălăilor, dar ea implică în rândul întâiu o adaptare anticipată a lui *cinga-linga* la *trei*: cu toată aparenţa haotică şi capricioasă, formuletele îşi au logica lor.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

sânt terminii obişnuiţi pentru numeralele: „şapte“ şi „opt“ sau „cinci“ şi „şase“ (v. P. Skok, în *Archiv für slav. Philologie*, XXXV [1918], p. 81, nota 2).

„Coincidenţa“ e, de sigur, vrednică de semnalat, ca încă o dovadă de influenţă românească — prin ciobani — în Balcani[1].

In *prenga* s'ar putea recunoaşte şi influenţa ngr. πέντε, „cinci“, care se întâlneşte anume în jocurile de copii, dar cu valoarea de „10“ (Codin, *l. c.*, p. 57: *pinti*).

Mr. coacă.

Originea acestui cuvânt a rămas nelămurită lui Capidan (*Românii nomazi*, extras din acest volum al DR., p. 172), care-i defineşte sensul precum urmează: „Oile unui proprietar, ca să se cunoască de oile altui proprietar, poartă diferite crestături la urechi: > numită *coacă*; se face la marginea urechilor“ (*ibid.*, p. 106).

Cred că putem indică, totuşi, măcar familia romanică a termenului, deoarece identitatea lui cu terminii romanici pentru „răboj“: fr. *coche*, prov. *coca*, it. *cocca* (v. Littré, *s. v.*), sp. *hueca* (REW., no. 2009) ni se pare mai presus de orice îndoială, — lăsând altora grija de a decide, dacă prototipul terminului romanic e celtic (cum crede Littré) ori latinesc (cum socoate Meyer-Lübke, care preferă a-l subsumà lat. *coccum* „Fruchtkern“: *coacă* mr. ar reflectà, în acest caz, pl. *cocca*[2]).

corăbià.

'Art Zuckergebäck', österr. 'Busserl' (Tiktin).

Varianta *corăbioară* (ibid.) justifică, de sigur, explicaţia lui Şăineanu: „prăjitură în formă de corabie“; dar însăşi forma *corabeà (sic)*, pe care o dă Ş. ca lemmă, trimite la turc. *kurabije*, *korabie*, „espèce de petit gâteau rond et plat, fait aux amandes:

[1] Despre aceasta, v. şi studiul, uitat, al lui Şăineanu, din „Conv. Lit.“, XXVI, p. 134 sqq.: *Elemente române în limbile străine*. — Subiectul a fost reluat, în parte, de Candrea (în *Noua Rev. Română*).

[2] Se ştie că există şi un mr. *cocă* „fruit“, considerat ca o formă reconstituită după **coc*, reflexul imediat al lat. *coccum* (cf. G. Pascu, *Dicţ. étym. du macédoroumain*, I, p. 69, no. 446).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

petite boîte; montre plate, montre à boîte" (Zenker, 695 a)[1], de unde şi ngr.-dial, καραβουλάχανον (Euth. Budona Μελέτη περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος Βελβεντοῦ, Atena 1892, p. 92)[2].

coroabă.

Unul din numele obişnuite ale „porumbelelor". Varianta *coroambă* (cf. şi *scoroambă*) pare că îndreptăţeşte, ca şi sensul sinonimelor *porumbeà*, etc., derivarea din lat. *columba* (A. Philippide).

Ni-se pare însă, că această înrudire e numai aparentă şi că adevărata origine e cea indicată de varianta **coroamă* (atestată, pe cît ştiu, ca n. de fam.): κορόμηλον, idem, din care *coroamă*, ca din ἀβράμηλον: *avramă* (D. Russo).

corenie.

'Origine, început, începătură': „a neamurilor ghenealòghii, adecă *corenie*" (Cantemir, *Hronicul*, p. 868). — 'Din *corènia* locului trebuià să-mi spui = de la început [cf. din *capul* locului]' (Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 388).

Evident, sl. (vbulg.) *korenь*, Gen. *korene* 'ῥίζα, Wurzel' (Berneker, p. 570).

cotor.

'Partea plantei ce iese din pământ şi scoate ramuri, frunze şi flori; mâner de cuţit mare, coadă de topor'.

Forma *cătur* împreună cu *cotorişte* (nu: *codorişte*!) apropie cuvântul rom. de sârb. *katarište* 'Fahnenstage' (Filipović).

[1] Aceiaşi confuzie se tradează în următorul pasagiu din „Amintirile" istoricului Radu Rosetti (în „Adevărul Literar" din 13 Sept. 1925): „De *corăbiele* ei [cămărăşiţei] îmi aduc aminte cu jind şi acuma... Bunica vorbeà de Anghelina în terminii cei mai elogioşi, şi cunoscându-i superioritatea în facerea *corăbielilor*", prin şovăirea între *corăbiele* şi *corăbielele*. — Turc. *jassy kadâif*, „eine Art Zwieback' (*ibid.*, 704 c, s. v. *katîfe*) pare să fie mai degrabă „cadaif de Iaşi", decât „pesmet s. biscuit cu apă". — Despre echivalentele turceşti ale it. *sorbetti*, care nu e turc. *šerbet*, ci *dondurma*, şi lui *dulceaţă* al nostru („die *Dultschaz*, d. h. *dolcezza*, der Walachen"), care e t. *tatly*, v. Zenker, I, 541 c, s. v. *šerbet*; iar despre *mamaliga* 'bouillie faite avec la farine de maïs, polenta', v. Barbier, II, 786.

[2] De la noi au împrumutat apoi Armenii din Bucovina pe *korabia* 'Kuchen mit viel Butter und Zucker', ca şi pe *dulczeatze* şi *gogoscza* (D. Dan. în vol. *Bukovina* din col. „Die österr.-ung. Monarchie in Wort u. Bild", p. 328).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cruşân.

'Lemnul-cânelui, Rhamnus frangula'.

Nu din *cruşesc*, cum s'a presupus (cf. Şăineanu, *s. v.*), ci chiar rut. *krušina* 'Faulbaum, Zwekbaum, Rhamnus frangula' (Želechowski, I, 385).

cufurtiţă.

'Fiinţă mitologică, cu care se sparie copiii' (*Rev. Critică-literară*, III [1895], 121).

Probabil, identică cu *curfútiţă*, „pasăre fluierătoare de noapte" (*Arhivele Olteniei*, IV [1925], p. 150), asupra numelui căruia ne putem dispensà de a insistà — *verecundiae causa*[1].

cumut.

Un colind putnean, cules de T. Pamfile, sună (rev. „Ion Creangă", I, 24):

Că pe cer s'a arătat
Un luceafăr de 'mpărat,
Stea *cumută* strălucită,
Pentru fericiri menită.

Că, în adevăr, avem a face aici, nu cu o greşeală de tipar sau de manuscris în loc de *comit*, „cometă" (căci înţelesul cuvântului e evident acesta), ci cu femininul adjectivului *comut*, ne-o arată, pe de o parte existenţa n. de fam. *Cumutul* (rev. „Ioan Neculce", IV (1924], p. 140), iar pe de alta, existenţa în limbă a altor formaţiuni analoge în *-ut*[2] (*limbut*[3], *năsut*, *cornut*, mr. *bârbută*), care indică limpede etymonul: lat. **comutus* = *comatus* < *coma*.

[1] D. R. I. Călinescu, care a publicat în rev. cit. lista de nume populare zoologice şi botanice cuprinzând şi cuvântul în chestie, ne spune totuşi că de fapt, el se zice şi la copii. — Faţă cu cunoscutele nume triviale, de strictă observaţie şi realitate în acest caz, ale licuriciului: nord calabr. *culilúccia*, *culilúcida*, *cuddinúcciola* (v. Rohlfs, *Griechen u. Romanen in Unteritalien*, p. 47, n. 2) ne întrebăm, dacă la baza cuvântului nostru curfutiţă nu e o etimologie populară dintr'un termen de acest tip, şi anume ngr. κωλοφωτία, nume al licuriciului, numit altfel şi: λαμπρινίτζα, λαμπορίδα, λαμπορίς, πυρολαμπρίς, πυριλάμπη, πυριλαμπός, (Coray, Ἄτακτα, IV, 271).

[2] Interesante observaţii nouă asupra acestui sufix latin, face R. Thurneisen (*Zu lat.* -etum *und* -aster, în Ἀντίδωρον, *Festschrift Jacob Wackernagel*, p. 117 sq.).

[3] Atât în înţelesul curent, de „guraliv", cât şi'n acela, vechiu, de „de altă limbă = naţionalitate" (v. Glosariul *Psaltirii Şcheiene*, ed. Candrea).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cuneal(ă).

Cuvântul se întâmpină într'o traducere moldovenească din sec. al XVIII-lea a „Vieţii lui Bertoldo“ (I. Bogdan, în *Convorbiri Literare*, XXV, 319): „şi fiindcă între *cuneale* şi nefiţă[1] eră mare vrajbă“, „ţara *cunealelor*“.

E ngr. κουνέλι = serb. *kunelь* (G. Meyer, *Ngr. St.*, II, 36), lat. *cuniculus* 'lapin' (Byzantios), germ. *Kaninchen*, slov. *kraljìk*, ceh. *králik*, pol. *królek*[2].

Forma *cuneà* e un singular refăcut de editor[3], după pl. *cuneale*, — formă de sigur posibilă (cf. *flaneà*, *fântâneà*, etc.), dar neatestată: de aceea, lemma *cunea(lă)*.

Interesul cuvântului pentru noi e cu atât mai mare, cu cât, în lexicografia şi istoriografia noastră, *cuniţa* 'droit prélevé sur les juments, chevaux, boeufs et vaches' a fost interpretat multă vreme ca sl. *konica* 'equa' (Cihac, etc.), pentrucă s'a ignorat existenţa unui rus. *kunica* 'die Steuer, die in Russland ein in ein anderes Dorf heiratendes Mädchen dem Hofe zahlt, eig. Geld' (Miklosich, sub pol. *kuna* 'Marder'), din *kuna* 'jder', ale cărui derivate omonime provoacă asemene confuzii (cf. n. 2): lucrul îl stabileşte, acum, documentat, Dr. N. Lăbuşcă (*Despre Cuniţă — un impediment la căsătorie în vechiul drept românesc, o dare în*

---

[1] Pentru *nefiţă*, ajunge să spunem că e numele ngr. al „nevăstuicii“, νυφίτσα = νυμφίτσα 'belette' (Byzantios), întocmai ca şi mr. *nifiţă* 'nevăstuică de casă' (Dalametra)

[2] Propriu: „kŏniglich“, — interesantă etimologie populară între germ. *kunig* = cuniculus şi *König* 'craiu', relevată de Hehn- Schrader (*Kulturpfl. u. Haustiere*, p. 607), şi de Štrekely în „Sitzungsberichte“ ale Academiei din Viena (1904, p. 34), iar ulterior, de Jokl, în „Mitteilungen“ ale Institutului Român de la Universitatea vieneză (p. 305, n. 1); cf. cazul analog al sl. *Drugutin*, redat prin *Carolus*, din cauza falsei derivări a acestuia din *carus* 'drag, scump' (*carulus*). — Aşa se explică şi sensul de „impozit regal“ (*kunigovanie*) al lui *kunica*, *kuniczne* (v. Lăbuşcă, *o. c.* mai departe, în text; p. 30, n. 3).

[3] Relativ la *logoş* („un logoş măscăriciu“), rămas neînţeles editorului, observăm că el înseamnă „pitic“ şi că, la exemplele din Tiktin, *s. v.*, se poate adăugi — pe lângă cele din Dosofteiu — următorul exemplu din traducerea vr. a lui *Herodot*, ed. Iorga, p. 162: „iaste (bozul) un chip de *om mic logoşi*“, important prin aceea că, comparat cu originalul grec, care vorbeşte de πυγμαίου ἀνδρὸς μίμησις (III, 37), asigură înţelesul, pus la îndoială de Tiktin. — Ca etymon, *logoş* ar putea fi pol. *łogosz* = ung. *lógós* 'Beipferd; Figurant'.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Moldova din secolul XVIII, Iaşi, 1925, pp. 29 sqq., 53); cf. şi Gh. Ghibănescu, în rev. *Ioan Neculce*, V (1925), p. 91.

Pentru „ţara cunealelor", în special, e de comparat alb. *Hunavija* 'zemlja kuniča' (*Archiv za arbansky stariny, jezik i etnologiy*, II, 2 [1924], p. 212)[1] şi lat. *cuniculosa Altiberia* (Catullus, XXXVIII, 18).

curcubeu.

Din explicările ce se cunosc[2], singur **concurveus* (ap. Puşcariu, *Et. Wb. d. rum, Spr.*, no. 458) merită o serioasă atenţie[3].

Nu pentru a confirmà însă această etimologie, nici pentru a o infirmà, scriem aceste rânduri, ci pentru a sublinià un fapt şi a trage o concluzie.

Faptul — observat de nenumărate ori[4] — e, că imensa majoritate a numelor curcubeului cuprind terminul respectiv pentru „arc", singur sau urmat de verbul „a bea", în sensul clasicului *arcus bibit*. Astfel, — ca să ne mărginim la două exemple numai din cele mai puţin familiare, — ngr. δόξα τοῦ οὐρανοῦ, litt.: „slava cerului", nu e decât o creaţie posterioară, rezultată din interpretarea lui τοξάριον, „arc", ca δοξάριον (cf. Korais, Ἄτακτα II, 110 şi IV, 264), iar turc. *kemân-i felek*, *kemân-i âsûmân* (*kemân-i sâm*, *kemân-i rüstem*, *kemân-i behmen*, *kemân-i šeitân*) 'l'arc-en-ciel, der Regenbogen' e înregistrat de dicţionare (Zenker, 760 c.) subt turc.-pers. *kemân* 'arc; sagittaire (signe du zodiaque); violon' (cf. *kemane*, „arc, arcuş": *ibid.*).

Dacă e însă aşa, atunci n'ar fi, oare, cu putinţă, ca *curcubeul* nostru (şi *cucurbeu!*) să cuprindă, în partea-i iniţială, pe rom. *cucură* 'carquois, Köcher' (= mgr. κούκουρον, idem.)?[5].

---

[1] Din alb. *kunavjɛ* (G. Mayer, *Et. Wb.* 214), ngr. κουνάδι 'fouine, putois' (Byzantios), din care mr. *cunàvi* 'dihor, belghiţă' (Dalametra; cf. şi Caragiani, *Studii istorice asupra Românilor din Pen. Balcanică*, p. 261 sq.).

[2] Cihac, II, 717, face o apropiere imposibilă de alb. *ùlibér* etc.

[3] La baza latină *curvus* se gândise şi I. M. K[odrescu], în originala critică ce face Dicţionarului lui Laurian şi Massimu, relativ la acest cuvânt (*Buciumul Român*, II, 473).

[4] V. d. e. Gaidoz în „Mélusine", sau Politis, în Μελέται, dar mai ales Şăineanu, în „Zeitschrift für rom. Philologie", XXX, 314 şi „Archivum Romanicum", I, 147.

[5] O apropiere de *cucurbătă* (lat. *cucurbita*), poate tot ca teacă de săgeţi, suggerează pers. *terbez*, „Melone, Kürbis, Gurke" combinat cu pers. *terbese* „arc-en-ciel, Regenbogen" (Zenker, 275 c.).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Vechimea cuvântului (care e popular şi se găseşte şi la Aromâni) n'ar constitui o piedecă, pentru că nici *cucură* nu e neapărat tânăr: faptul că el apare mai întâiu în tratatele de strategie bizantine (Mauricius, Leo Tacticus), nu exclude timpuria sa răspândire.

curmeiu.

'Strick aus Lindenbast; Rebenholz'.

Tiktin se gândeşte, ca şi Şăineanu, la *curmà*, *Kurmân*, *kurméĭ* există însă şi'n ruteneşte însemnând „Schnur aus Werrig", cum şi „zerissenes, lumpiges Kleid" (Želechowski, I, 391); cf. şi *kurmače* „Lumpen, Fetzen" *(ibid.)*.

cut.

'Parte dintr'un sat, dintr'o cătună'.

Rut. *kut*, „Winkel, Ecke" (Želechowski, I, 392).

curvantă.

'Şi [cuviosul Constantin] petrecând odinioară puţineà vrême fără mâncare, l-au dodeitu-lŭ o *curvantă* (кѹрвантѫ) fată de Jidovŭ (Dosofteiu, Viaţa şi petrecerea sfinţilor, 239ᵇ, 4).

Lectura e sigură („curváită" din teza germană a d-lui Lacea, p. 105, sub *dodìi*, se explică prin uşoara confuzie între н şi и cirilic [1]) şi cuvântul reprezintă — probabil, prin filieră slavă şi şi o inevitabilă etimologie populară: *curvană* / — pe gr. κορυβαντίς, ἡ, fem. lui κορύβας, -αντος, „corybante, prêtre de Cybèle en Phrygie; fanatique, énergumène" [2], acc. κορύβαντα: [3] e vorba de un fel de pendant feminin, analog *bacantelor*, la celebrii miniştri orgiastici ai cultului frigian.

---

[1] „*Pristă*" (Lacea, *l. c*): „biserica *pristei* şi blgslovitei Dumnezău născătoarei" (89,32; 297ᵇ, 6), e, evident, (ca şi *blagoslovitei*) — *precistă*, prescurtat. — *Rânce* din „snopi de *rânce*" (*ibid)* nu e: „Getreide", ci fireşte: mănunchiuri de *rânci* (pl. de la *râncă*, vână de bou).

[2] De asemenea grecisme mişună „Vieţile" lui Dosofteiu (citâm, după Lacea, pe cele ce i-au rămas neclare): *ágalmă* (ἄγαλμα, „chip", cf. şi *trupişte*), *aforchist* (ἀφορκίζω = ἀπο—ὁρκίζομαι, cf. *jurat*), „chelei" = *helii*, *hel*, (gr. χέλι, „chişcar, ţipar"), *engomii* (ἐγκώμιον, „elogii"), *mânieci* (= *nebunii*) din *maniac*, *mirac* (μειράκι, „copil"), *synglit*, „singlitică, adecă senatorcă" (σύγκλητος).

[3] Forma masc. a cuvântului o avem, poate, în n. de fam. *Corivan*.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cușmete.

'Bucată' (Ciobanu-Pleniță, *Cuvântări adânci*, p. 311). E turc. *kusmet* (și *kasmet*) 'morceau d'un objet cassé, fragment' (Zenker, 703[a]), de fapt identic cu turc. *kysmet* 'sort; lot' (Kieffer-Bianchi, II, 478, 483), al cărui reflex direct — familiar la Aromâni — se găsește sporadic și'n dacoromână: *câșmet* 'soartă, noroc' în în jud. Teleorman (nov. „Ion Creangă", V, 316). Pentru legătura semantică, cf. și al nostru *parte*.

dărăpănà (a).

1⁰ 'Zu Grunde richten, ruinieren: „Arendașii... *derapănă* pădurile și ecaretele moșiilor"; — 2⁰ '(das Haar etc.) zerraufen, zerzausen': ... „cozile mi-au *drăpănat*"; — 3⁰ zerkratzen': „și-l drăpănară preste coaste cu piepteni [=cängi, *pectines*]" (Dosofteiu, *Viața sfinților*).

Tiktin, de la care luăm aceste citate, se gândește — ca și Cihac — la lat. *rapio*; Șăineanu, la lat. *deripere*. Mi se pare însă că formele populare și arhaice *(derapănà, drăpănà)*, împreună cu sensul originar ce transpare din citate, autorizà mai curând derivarea din gr. δρεπάνη, δρεπάνι = δρέπανον, „coasă, secere", δρεπανίζω „taiu cu coasa, secerea; cosesc, secer"; [1].

dert.

'*Dert* = dor: A luat să crească copil străin, în *dertul* copilului ei' (rev. Ion Creangă", I [1908], p. 121). — '*Dert* = supărare, necaz: Fiecare cu *dertul* lui; ehei, am și eu *dertul* mieu!' (rev. „Tudor Pamfile", III [1925], p. 89 [2]).

---

[1] Pentru alte reflexe, românești și balcanice, ale cuvântului. v. DR., III, 738. — Exemplul din Dosofteiu, de altfel s'ar puteà raportà chiar la gr. τρυπάνη, τρυπάνι = τρύπανον, „trepan, sfredel pentru trepanație".

[2] Cu excepția acestui cuvânt (care, el însuși erà de altfel cum se vede, atestat), și a două-trei altele (*bodroanță* [cf. *cotroanțe. cotrențe*], *modrig* = neam rău și mojicos [cf. *modrigan* și *modoran*], *țâșmoacă* [= *țâșpoacă!*] și, poate, *chică* = ceată [?]), toate cuvintele glosate de păr. Savin în acest număr sânt arhicunoscute: *zăhăit, blide, chiag, chișteală* [pișteală], *sătăra* [*satarà*], *găbj'i, hindichiu, curătură, bll'ot, livată, ghibirdic, hâd, caua, sdrelit, lefter, știr(ă), hadân, lesoiu, alean, tângă, tăbuică, hârțoage. golomoz*, și adesea rău explicate: *liștav, clit*... Asemenea glose usurpă în dauna unor texte folositoare paginile revistei.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

E turc.-pers. *derd*, „douleur, chagrin, maladie“ (Zenker, 425 c), de unde şi alb. *dert-i*, „miseria, calamità“ (Leotti, *L'alb parlato*, p. 64), ngr. ντέρτι, ὁ, „douleur“ (Legrand-Pernot, *Chrest. gr.-mod.*, p. 464).

desbără (a, a se).

P. Skok a încercat, în timpul din urmă, o nouă etimologie a acestui cuvânt, care, de fapt, după convingerea noastră[1], nu e decât o simplă diferenţiare, în sens moral, a cunoscutului *desbàerà* ‚diffibulo, solvo, apperio' (Lex. Bud.), 'détacher, délier' (Damé), de la *baier(ă)*.

Un exemplu ca cel din *Şezătoarea*, I, 341, 11: „a se *desbăierà* de credinţa cea adevărată“ (cf. şi rev. „Ion Creangă“, V, 137) înlesneşte surprinderea procesului semantic, la săvârşirea căruia va fi contribuit şi sensul de „talisman“ al lui *baier* (cf. *leg* şi *desleg*, în sens magic, în vrăji): odată diferenţiarea făcută, legătura concretă, directă, cu *baier* nu s'a mai simţit, iar dubletul s'a cristalizat în forma şi însemnarea-i proprie.

E foarte probabil, de altmintrelea, că, paralel cu *a desbăierà*, a existat cândvà şi un *a îmbăierà*, cu acelaşi sens moral (altfel, există şi acum) precum în mr există un *ămbăirare* „action de s'enfiler, conduite“ (Tache Papahagi, *Antologia aromânească*, p. 389) alături de acel *disbâirari* (cu varianta *dismâirari*) „a stricà şirurile“ (despre pînză), pe care Dalametra îl glosează chiar prin „desbără“. Forma aromână contribue astfel la explicarea celei dacoromâne, — ca în casul dr. *desbârnà* (cf. mr. *disbrinari* „a desface cingătoarea, brâul“), dr. *desmăţat* (cf. mr. *dismâţat* „căruia i s'au scos intestinele“), etc., etc.

descăvesc.

'Iar fimeile [Sciţilor] facu aluat de tămăe, şi de molidvu tămăe şi de chiparis, şi-şi ungu trupul, şi-l lasă o zi şi... să *descăvesc* de acest aluat...' (Herodot ed Iorga, p. 230).

Corespunzător lui ἀπαιρέουσαι din original (IV, 75, 3), cuvântul se dovedeşte a fi o diformare din *desvĕşte* (*a*), atestat în vechile texte religioase (exemple, v. în „Buciumul Român“, I, 490

[1] Aceeaşi etimologie propune — cum am observat ulterior — şi Şăineanu, în ed. IV a Dicţ. său, dar fără a o sprijini: rânâne, deci, lămurirea semantică şi — o chezăşie în plus de probabilitatea etimologică.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

şi II, 305, unde se dă greşit o formă de infinitiv *desvăscà*), cf. *disveşte:* ibid., III, 9) „fimeile“ se *desvăsc*, se desbracă, de cataplazma, în care erau *învăscute*, „înveşmântate“ [1].

desciocălà.

Glosarul Viciu consemnează pe *înciocălà* = a legà la olaltă, fig. despre tineri: *a-i înciocălà* „a-i face *cioc la cioc* = a i face să se ieie în cununie“ (p. 52). Glosatorul suggerează, vădit, şi o etimologie (cum fac şi autorii glosariului ed. „Minerva“ a lui Creangă, când explică pe *deciocălez* ca „dejghioc sau dau pănuşile de pe păpuşoi“, gândindu-se deci la *ciocălău*); dar acestă suggestie, cu toată aparenta analogie a unui *îngurlui*, e inadmisibilă, iar adevărata derivaţie a cuvântului a stabilit-o Lacea, reducând pe *înciocălà* la săsescul *Tschachəl* 'zală de lanţ' (DR. III, 744).

Trebue totuşi să semnalăm că există şi un turc. *ćokal* 'cuirasse, barde, Panzer, Harnisch eines Pferdes' (Zenker, 373 c), din care *tchoqallu ât* 'cheval de parade, cheval couvert d'une housse et conduit à la main' (Meynard, I, 8), şi că — indiferent de relaţia dintre el şi săsismul citat — avem impresia că *desciocolà* (obişnuit: *desciocălà*) al nostru, care nu poate aveà o origine diferită de a simetricului său *înciocălà*, e identic cu cuvântul turcesc: sensul de „a se desface de anumite piese de îmbrăcăminte, a se descheià, descopcià, descinge“, pe care-l are azi terminul, s'a putut desvoltà în chipul cel mai firesc din acela de „a luà *ciocalul* de pe cal“ (opus lui *înciocâlà*, ca *deshămà* lui *înhămà*).

dimon.

Cetim într'o hotarnică din 1745 (T. G. Bulat, *Contribuţiuni documentare la istoria Olteniei*, Râmnicul-Vâlcii, 1925, p. 10):

„Şi noi, căutând acele semne [de hotar] ca să le dovedim, ...am chemat împrejureni bătrâni, vrednici

[1] De nesiguranţele traducerii e vinovată, în speţă, nu numai metoda traducătorului de a inversà termenii enumerărilor din original, ci şi sinonimia dintre λίβανος 'tămâie' şi numele muntelui *Liban*, cu cedrii săi: τῆς κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ Λιβάνου ξύλου. — Aceasţa nu e singura farsă, pe care a făcut-o *Libanul* (Livanul) bătrânilor noştri cărturari: „arborele de *Valanŭ* de *Vasanŭ*“ din Dosofteiu (după excerptele din „Buciumul Român“, II, 258) e de fapt: τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου (confundat cu βάλανος „ghindă, stejar“) ... τὰς δρῦς τῆς Βασὰν (Isaia, II, 13 sq).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

de crezut, de ne-au arătat..... Şi am pus şi noi semne după obicei, însă din picior râpii roşu (*sic*) de sus, de unde am pus *dimon* între drumuri.... până în capul prundului graurului (*sic*) unde am pus *dimon*; şi dintr'acel *dimon* să întoarce spre apus.... şi dă într'un anin tânăr, care l-am înherat în valcea (*sic*).... Şi din *dimon* merge în poducelul cel curat şi merge alăturea cu osica cea naltă...." (cf. şi pp. 11: „am pus *dimon*", repetat, şi 12: „la salcia cu crucea din gura zătonului, piatra în câmp, spre răsărit, unde au fost *dimon* piatră....").

Terminul n'are, evident, nimic a face cu *dimon* (δαίμων): el e ngr. *δεῖγμον [1] = δεῖγμα, τὸ, „semn" [2].

dinum-danum.

Un „ospăţ", o „veselie", „bucurie", dar mai precis un „chef", o „petrecere cu băuturi", un „tămbălău" sau „ţanţavai" (acesta, în rev. *Ion Creangă*, IV, 85), se chiamă aşà la I. Pop-Reteganul, *Poveşti din popor*, Sibiu, 1895, p. 102), — evident din ungureşte: *dinom-dánom*, idem (cf. şi germ. *lirum-larum*).

dolofan.

Acest cunoscut epitet pentru copiii „rotofei, grăsulii, durdulii" s'a încercat a se explică prin *dolf* „delfin" (*dolfan* „gras ca un delfin": Şăineanu), „Dauphin" (Tiktin) sau prin ung. *dölf*, *dölyf* „îngâmfare" (Scriban, în *Arhiva* din 1912, p. 188, învocând „varianta ardeleană" *dolfan*).

Dolf „delfin" apare însă numai în cântecele populare de proveniență dobrogeană (adesea, corupt în *dulf*, *duh* sau *dop de*

[1] Dicţionarele de care dispunem nu consemnează această formă, dar ea e totuşi posibilă, ca un singular refăcut de la δεῖγμα, înţeles ca plural (cf. şi σημεῖον faţă de σῆμα)

[2] De remarcat, de asemenea: *împrejureni* = megieşi, vecini şi *înherat* (înfierat, ca semn de hotar). — *Osica* e *ovsică* (ovăsică), obişnuit: *obsigă*, *iarba-ovăsului*, *ochsigă*, *opsigă*, *orsigă*, *secăreà*, etc., *Bromus secalinus* (Panţu, 190). — *Prundul-Graurului* (lui *Graur?*) e, evident, un toponimiç, ca şi *Gura-Zătonului* (sau: gura *Zătonului*) pentru care cf. *Zatonul-Vechiu*, gârlă (Tulcea), *Zătoana*, pichet (Jalomiţa), *Zotunul*, ostrov (Vlaşca) şi *zătonì* „a se revărsà, a se înfundà încât să dea apa peste ţărmuri", despre un râu (Giuglea—Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 400), — un slavism.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Mare [1]), de popularitatea Delfinului francez la noi n'ar putea fi vorba, iar *dolfan* se explică mult mai firesc din *dolofan* decât invers.

Ne-am gândi mai curând la o formaţiune din *dol-* (cf. turc. *dolù* „plein“ şi *doldora* al nostru) cu acelaşi *-fan* final, ca şi în *mocofan* (din *moc*). Dar, dacă răspândirea cuvântului în Ardeal nu e de natură a se opune [2], *dolofan* ar putea fi turc. *olofan*, termen ce designează pe „spahii cu plată“, „l e f e g i i“ (cf. Şăineanu, *Infl. or.*, II [2], 91) în următorul pasagiu din Ureche, de ex. (ed. Giurescu, p. 108 = Popovici, p. 102): „După aceştia [silihtari], 5000 de *Olofani*, aşijderea dinadreapta împăratului [merg], şi alte cinci mii dinastânga, carii sânt aleşi din Iniceri sau din creştini juraţi, carii cu credinţă slujbă au arătat beglerbeiului sau paşei“ [3].

drămălì.

'Plagen, züchtigen' (Dosofteiu, ap. Lacea, p. 106). E, fără îndoială, acelaşi cu *dârmolì*, curent până azi în Moldova de sus în înţeles de „abîmer, chiffonner“ (Pamfile, *Boli şi leacuri*, p. 88, dă un *dermelì* = îmblânzì, probabil accepţiune secundară eufemistică) şi nu poate fi identificat cu *dârmonì* (cf. Tiktin), ci trebue socotit ca venind din sl. *dьrmaję*, din care ceh. *drmoliti* 'kurze Schritte machen; zerütten, zermahlen' (Berneker, p. 255).

durbac(ă).

Păsculescu (*Literatură populară românească*, Glosar, p. 337) dă cuvântului înţelesul de „bucăţi, părticele“ şi forma singulară *durbaciu*. Textul (p. 84) are însă forma de pl. *durbace*, iar sensul e, de sigur, altul. E vorba, anume, de o cimilitură a *ghindei*, care sună astfel:

Am un lemn bun,
Nici d'o palmă,
Nici d'o şchioapă
Şi acela'n două crapă
Şi se face două *durbace*,
Două feţe de masă,
Un capac de luleà.

[1] Cf. şi sl. *dupinъ* 'delfin' (poate, şi 'n vr. „inel de *dupinъ*“).

[2] Ea e, după cercetările noastre, problematică!

[3] Formal, n'ar fi nici o piedecă; cf. *dalb*, *Dalimoş* pentru *alb*, *Alimoş* etc.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

După firea însaşi a lucrurilor, e mai logic să ne gândim la dr. *durbac* „cadă de lemn“ (v. Şăineanu, *Infl. orient.* II[1]. p. 165 [1]) sau, — fiind vorba de fructul stejarului —, la acel *dubrac* mr., pe care Capidan (*Elementul slav în dial. aromân*, p. 66) îl pune cu drept cuvânt în legătură cu vsl. *dąbŭ* (cf. *dumbravă*, dar şi *dubă*, „stejar“, de unde *a dubi*), ori, mai bine, la amândouă: echivocul e în natura cimiliturilor, care trăesc din aluzii şi exploatarea lui.

durlă.

Rev. „Ion Creangă“, VII, p. 252, îi dă sensul de „copil mic, băieţel“, confirmat, indirect, şi prin augmentativul *durlan*:

„Când eram tânăr *durlan*,
De băteam la Lina'n geam“

(*ibid.* I, 152); cf. *durlan*, „flăcău“ (Giuglea-Vâlsan, *Dela Românii din Serbia*, 390), *durlan*, „băiat de 15 până la 18 ani“ din glosariul mehedinţean al d-lui Boceanu (p. 91)[2], unde se dă şi sinon. *vârlogan* (p. 106), pentru care cf. *vârlav* „copilaş cu putere, sănătos, viu“, „Ion Creangă“ IX, 12 b.).

Adevăratul înţeles, propriu, originar, al cuvântului pare a fi acela, cunoscut mai puţin, dar atestat deopotrivă în derivatul *durloiu*, „un fel de fluier, făcut din coajă de alun“ (Viciu, *Glosar*, p. 42), adecă: „fluier“. — Acestea toate, însă, împreună cu *ciorligan*, „om cu picioarele lungi“, poate: **piciorligan* (Puşcariu, *Contribuţii la gramatica istorică a limbii române*, p. 13), şi *cătărigu*, „νέος, june în etatea pubertăţii“ (Cantemir, *Divanul*, 4; cf. *cătălige*, *cătărige*, *cătăroage* = *picioroange* [3]), însă întăresc în convingerea, că şi *cotingan* = **cotonogan!* [4].

Legătura de sens s'a făcut, nu prin caracterul „ţâvlitor, plângăcios“ al copiilor mici, ci prin *picioarele* lor, goale până la

[1] În ce priveşte etymonul acestuia însă, evident că *dibek* al lui Şăineanu este insuficient; cf. arab. *durbeke* „specie de darabană arabă făcută dintr'un trunchiu de arbor sau dintr'un vas de teracotă“ (Titus Cerne, *Dicţ. de Muzică* p. 351). — Adăugim, ca simple omonime măcar, dacă nu mai mult, şi pe ruten. *durbak* 'Wetzstein' şi *drapak* 'Waldbrombeere' (Želechowski, I, 210, 204).

[2] Am înlâlnit şi varianta *durlac* (nu: „turlac“ !).

[3] *Catarigă* e chiar „porecla ce se dă unui om cu picioarele lungi“ se spune în Tocilescu, *Mat. folkl.*, I, 1209.

[4] Cf. şi sl. *kotrige* 'Glied, Gelenk', pl. 'Skelett' (Berneker, 588).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

genunchi[1], prin *du(r)ligele* (cf. rev. „Ion Creangă", 1915, p. 91: „*durligele* = picioarele dela glesne până în sus de genunchi", *în durlige* = fără izmene), *ţurloaiele* (cf. în aceeaşi rev., VII, 252: „*ţârloiu* = piciorul de la genunchiu în jos"), *gionatele* (cf. DR., III, 696)[2], *jugleiele*, (de aici poate julan = * juglan, despre care v. serb. *giuglan*), *gobleiele*, *zgaibele* (cf. *ibid.* II, 307: „ditai *goblete*"), sau *gaiberele* lor, a căror asemănare cu „fluierul" apare şi'n lat. *tibia* (cf. rom. *fluierul piciorului)*. Cf. şi *ciocâldan*, „fecior tânăr cam de 17—18 ani" (Bârlea, *Cântece poporane din Maramureş*, II, p. 261) = *ciocâltan*, dublet al lui *ciocâltău* (*ciocâlteu*) ?

Originea lui *durlă (durloiu*, etc.[3]) e, vădit, onomatopeică (cf. *a dârlăi*, *dârlâitură*).

falet,-uri.

'O carâtă cu *falet* de 4 cai de sânge arăpesc'; pl. *faleturi*: 'Pentru o carâtă... telegari ungureşti, *faleturi* şi livrele' (Dicţ. Ac.)

Înţelesul atribuit acolo: „attelage à quatre chevaux, attelage à la Daumont; harnais (?)" se defineşte şi precizează prin următorul pasagiu din Radu Rosetti [istoricul], *Ieşul decadenţei* (din rev. „Lumea" din Iaşi, I [1925], p. 6): „.... Ţiganii... întemniţaţi în livrèle galonate, vechile butci şi carete trase de patru cai în şir, cu *faleţi* călări înainte şi cu feciori stând în picioare în coada trăsurii...".

E vorba, aici, evident, de *valeţi* (cu pronunţare germană: *Faletu*, ca n. de fam., mi-e cunoscut din Târnăuca-Dorohoiu), cari „călăreau înainte", ca *Vorreiter*, „falaitari" (= ung. *fellajtár*,

[1] Mai radicală la Ţigani, această paradiziacă simplificare a costumului copiilor explică, precum se ştie, pe rom.-ţig. *puradeu* „danciu", propriu „gol" (cf. şi *Cihac* s. v. *purdè*).

[2] Se dau acolo şi o serie de sinonime, dintre care unele, şi aici, mai jos. — *Schilauă (şchilaua)* trebue pus în legătură cu σκελέα 'Untergerippe, Skelett', σκέλος 'Schenkel, Bein' (din care explicam, *DR.*, III, 736, pe *schilod*: poate mai curând, din σκύλος 'Hund', cf. *cagneux*, ori σκύλλω 'écorcher, torturer'), ca şi *cocale* (lit.: „oase"). — In sprijinul etimologiei *gionate* = * *genuata* (Drăganu) vine şi: „*gioanate* = picioarele de la genunchi în jos" din rev. „Ion Creangă", 1915, p. 91.

[3] Adăugăm şi pe *duligar* (*durligar*), cuvânt de ocară, zis copiilor mai mărişori, dar obraznici, ca şi *caligar* (rev. „Ion Creangă", IV, 337), pentru care cf. καλιγάρι 'papugiu' (de la καλίγα = lat. *caliga* 'încălţăminte'), întâlnindu-se la noi şi ca n. de familie.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cum spusese încă Cihac, II , 497), care pune pe *falet* la un loc cu *falaitar*; cf. şi Scriban, Arhiva, 1921, 239, *fullajtár)* la trăsurile domneşti sau boiereşti: asemănarea acestor două reflexe, *falet*[1] şi *falaitar*, a favorizat — mai ales la plural — confuzia şi deviarea înţelesului[2].

ferfen ; ferfeniţă.

Dacă nu şi *ferfeniţă* (pentru care cf. *zerfetzen*), cel puţin numele de pl. *ferfen = tagetes erecta* s. *patula* (*Passe-velours, Sammetblume)* se explică, socot, destul de bine din ung. *farfene*, „die Borstenfäule“ (Ballagi).

ferţă.

'Laize; fiecare din fâşiile din care-i compusă pânza unei corăbii'.

Etimologia, necunoscută în Dicţ. Ac., de unde luăm cuvântul, e, posibil, ung. *fércz* 'Anschlag, Heft', din care *férczel* 'heften, flicken'; cf. it. *filza*.

firet(uri).

Dicţ. Academiei îl subsumă supt *fir* şi-l glosează: „haine sau broderii cusute cu fir“, citând exemplele: „guler înalt şi plin de *fireturi*“, „ofiţerimea în *fireturi*“. — Tot ca un simplu derivat din *fir* îl dă şi Pascu (*Sufixele româneşti*, p. 31); cf. *şiret(uri)*.

Ngr. φιρέτο, „aghetto“ = *ferretto*, ven. *fereto*, „Nadel zum Einziehen von Bändern u. ä.“ (G. Meyer, *Ngr. Stud.*, IV, 95), ne face totuşi să ne gândim la un neologism strein.

Pentru legătura de sens dintre acest *firet* şi *galon* (soldăţesc), *găitan*, cf. cunoscutul *eghilete* = fr. *aiguillettes*, lit.: „acuşoare, aculeţe“.

---

[1] Cf. şi omonimul *făleţ* „fălos, lăudăros“, la Iord. Golescu (apud Zanne, *Prov. Rom.*, VIII, 604 sq.), cum şi turc. *falet*, „imbécile, impudent“ (Kieffer—Bianchi, II, 345).

[2] Cf. şi Bassarabescu, *Un dor împlinit*, nuvele şi schiţe, Bucureşti, 1919, p. 38: „calească cu patru *falaitari* şi cu surugiu“. — *Ibid.*, de remarcat turcismele: *duvar*, „zid“ (p. 38), *inacciu*, „inagiu, om cu inat, cu toane“ (p. 42) şi grecismul *stenos*, „angor pectoris“ (41).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

funicare.

Ps. Scheiană are acest cuvânt în înţeles de 'proprietate, stăpânire, sl. достоꙗнии-е' (Candrea, II, 396).

Forma şi sensul îngădue presupunerea unui prototip lat. **funnicale* = *fundicale*, de la *fundus* (cf. fr. *foncier*).

Pentru *nd* > *n*(*n*), cf. cele spuse despre *vinimeriu*, în *DR.*, III, 739. — Cf. însă şi vr. *funaşi*, „proprietari ale căror *funi* de pământ se învecinau" (Hasdeu, *Cuvente*, I, 61): acest *fune* va fi contribuit, de altfel, la transformarea prototipului şi n'am putea declară exclus ca originalul acestui cuvânt românesc (cf. ml. *funis*) să fie şi la baza lui *funicare* însuşi.

furlandisì (a se).

Aspectul cuvântului indică incontestabil un intermediar ngr.; dar baza însaşi ni se pare că se găseşte în it.-ven. *forlana* s. *furlana*, numele danţului favorit al gondolierilor veneţieni, propr.: „friulana, din Friul" (v. Titus Cerne, *Dicţ. de Muzică*, II, 68 şi 99).

Accepţiunea iniţială va fi fost, deci: „a se simţi mândru, îngânfat, ca unul care joacă *furlana*".

Să se observe existenţa variantei *furlanisì (a se)*.

găinuşă.

Inţelesul de 'cărăbuş' pe care-l are dialectal acest diminutiv din *găină* (cf. *Dicţ. Ac.*, *s. v.*) coroborează perfect cu sinonimul francez *hanneton*, din germ. *Hahn* 'coq', cu engl. *cock-chafer* 'coq-scarabée', fr.-dial. (Haute-Bretagne) *poule de chêne* (cf. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, [Paris, 1925], p. 48, unde se susţine însă indentificarea cu vfr. *anneton*, *hanneton* 'jeune canard' din *ane*, *anne* 'cane')[1].

gălbere.

Intr'o cimilitură a plugului: „Opt opintite, şepte fârticăite înnaintea lui Musteaţă *gălbere* găoază" (Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 297). — O variantă a aceleaşi cimilituri (*Şezătoarea*, VII, 121) sună: „Cinci ţipători, doisprezece opintitori, la gaură *ghelberi* găoază".

[1] Din corespondentul ung. *cserebogár* 'Maikäfer' avem n. de fam. rom. *Cerebogar* (şi'n însemnările de drum prin Ardeal ale lui M. Sadoveanu).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

A fost greşit înţeles ca „puturos“ şi pus în legătură cu alb. *kel'p.* „puroiu“ (Pascu, *Despre cimilituri*, I, p. 158)[1], când, de fapt, el nu e decât alb *gél'bere*, „grün, fahl“ = lat. *galbinus* (G. Meyer, *Alb. Wörterb.*, p. 122), sau chiar germ. *gelber* „galben“ (cu aluzie obscenă); cf. V. V. Haneş, *Din Ţara Oltului*, Bucureşti, 1921, p. 100: „Il chiamă pe nepotu-so Gheorghe, noi îi ziceam Gheorghe *Ghelberiaţă*, că erà *galbin* aşa“. (Pentru derivaţie, compară: *albeaţă*, *negreaţă*, *roşeaţă*, *verdeaţă*, iar, pentru radical, şi: *gălbează*). — O *Ghelbăroaia* (ovreică?), în Antonovici, *Doc. bârlădene*, III, p. 398.

gară.

'Cenuşa de paie sau şi altă cenuşă uşoară, ce se ridică pe coş în sus de para focului', spune comentatorul următoarelor versuri culese din Maidan-Bănat şi comunicate ca răspuns la *Chestionarul Hasdeu* (vol. XVIII, f. 186 v, după extrasele d-lui Kirileanu):

Dragostea de bălăioară
E ca *gara* de uşoară:
Gara zboară'n aer sus,
Băla uită ce ţi-a spus.

Poate şi'n cimilitura meliţei, care „iarna sub *gară* zace“, acest *gară*, pe care Viciu îl înţelege ca fiind „probabil streşină“, să fie acelaşi cuvânt (dacă n'o fi mai degrabă o greşeală de manuscript pentru *gard!*).

In orice caz, *gară* al nostru e sârb. *gara*, idem[2].

gârgăriţă.

Dicţ. Acad. declară etimologia necunoscută, fiindcă Ungurii şi Rutenii au cuvântul de la noi, dar legătura dintre cuvântul nostru şi lat. *gurgulio* = *curculio* nu e clară.

Originalul cuvântului românesc ar putea fi, după socotinţa noastră, ngr. γαργάρι, idem (v. Korais, Ἄτακτα, IV, 68), al cărui

[1] Tot atât de puţin are a face cuvântul cu turc. *ghelberi*, „vătraiu“, cum presupuneam aiurea, ori cu turc. *dilber(i)*, „frumos, tânăr“, atestat şi'n „parimia“ din *Descriptio Moldaviae*, în care calul moldovenesc (*bogdan barghisi*) rivalizează numai cu „un tânăr persesc“ (*agem dilberi*); cf. şi mr. *dulber* „foarte frumos“ (Dalametra).

[2] Cf. şi *garoş* despre care DR. III, 731.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

corespondent exact, *gârgără*, există (v. Dicţ. Ac., *ad loc.*), ca bază normală pentru derivatul în *-iţă*, — dacă acesta nu vine de-adreptul din greceşte.

geac.

'Trăistioară pentru de-mâncare' (rev. *I. Creangă*, VI, 253).

Identic, probabil, cu it. *giacco*, din care şi ngr. ταάκος 'Panzerhemd' (G. Meyer, *Neugr. St.*, IV, 91).

ghiberesc.

'Domnesc, vorbind de o calitate de cireşe (în cântecele din Câmpulung): mere creţeşti şi cireşe *ghibereşti* (pop.) (Şăineanu, *s. v.*, care se gândeşte, cu îndoială, la turc. *kebir*, „mare, puternic").

Dacă epitetul înseamnă în adevăr „domnesc" (cf. „princiar" din: pere *pergamote*), aşi crede mai curând într'un derivat din *ghereb*, „Graf" (prin **gherebesc*, „grofesc"). S'ar puteà însă să avem a face cu un derivat de la un n. personal sau geografic (*Biberea, Gheberea? Ghiber?*) [1].

giuglău.

'Nom de chien; nume de câne ciobănesc' (Dicţ. Ac.).

E ţigănescul *jiuklo (dschjuklo)* 'Hund' (= Wlislocki, *Die Sprache der transsilv. Zigeuner*, Leipzig 1884, p. 93, unde se dă şi sinon. *jinkel*, apoi femin. *jiùklyi*, 'Hündin', etc.) [2].

Juglău 'om morocănos, care nu prea deschide gura' (*Comoara satelor*, III [1925], p. 79), e, foarte probabil, o simplă variantă, de formă şi înţeles, a aceluiaşi cuvânt.

Giuglan, n. de fam. (Codin, *Muscelul nostru*, I, p. 11), ar putea fi, — cu toată simetria: *giuglău-giuglan*, ca *Bădărău-bădăran* —, diferit ca origine: poate, ca şi *giugleie* (jugleie), o

[1] Adăugim, din *Anon. Băn.*, ed. Creţu, p. 358: „pară *musketariczĕ* = Pirum Apianum" (cf. fr. *apic, d'apic*) = *muskatály*. — Pentru fonetism, cf. şi: *ghiribiţi* = beregăţi (Giuglea—Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 392).

[2] *Ţîuţi*, n. de câne (Botoşani), e apelativul rut. *ţiúţea* 'Hund, in d. Kinderspr.' (Želechowski, II, 1058); cf. *ţuţenîá* 'Hündchen, Haushund', *ţúţik* 'Mops, kleiner Hund', din *ţu-ţu!* 'Lockruf des Hundes' (*ibid.*), şi *ţîura* 'Haushund' (*ibidem*).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

simplă variantă a lui *juglan*, *julan* „flăcăuandru“ (peiorativ) = bulg. *žuglan*, *žulan*, „gambă, picior“ (cf. *durlan*, *durlău* față de *durlă*, *durlige*, cum și cele spuse subt acesta).

giuvan.

'Mignon'. — Dicț. Acad. accentuiază: *giúvan* și-l derivă din it. *giovane*.

Zenker (369[c]) dă însă un pers. *gewan* sau *güvân*, adj. și subst., 'jeune, adolescent, jeune homme; jung, jugendlich, Jüngling“, iar locul respectiv din Mag. Ist. (I, 316[17]) nu dă accentul.

Adăugăm, din glosariul ms. al Golescului (149, după extrasele d-lui Kirileanu), sinonimele: *olan*, *oglan*, *puștiu*, *ibnew* s. *ipneu*, „slugă, însă slugă pe care o întrebuințează stăpânul...., urmare peste rânduiala firii“, — toate, notorii turcisme (ultimul = *ibn*, *ben* 'fiu').

gologan.

Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, 93, dă un *gologan(e)*, „prune rotunde“, evident din același radical, *gog-*, *goagă*, *gogon*, cu însemnarea fundamentală de „rotund, umflat“, din care avem o întreagă familie: ariciul este o „jăganie *gogoneață*“, spune lordache Golescu (Glos. ms.), *gogonat*, etc. (cf. și Dicț. Ac. *s. v.*): *gogolan* = *gogonan* (prin disimilație).

Dacă ne gândim însă că în loc de *minciuni gogonețe*, sau *gogonate* se zice și *gogoși*, iar *gogoneață* se întrebuințează într'o cimilitură a harbuzului, identică cu a nucii (Pascu, *Despre cimilituri* I, 162), putem conchide, cred, că *gogă*, *goagă*, „nuci proaspete, după ce au fost cojite de coaja verde“ (Dicț. Ac. *s. v.*), „coaja verde de nucă“ (cf. Zanne, *Proverbele*, IX, 475: „deosebește *goaga*, de nucă“), din care *gogesc*, „despre coaja verde de pe o nucă coaptă“ (Pamfile, *Cimilituri*, 122), e din aceeași familie și că, împreună, cuvintele aparțin, ca simple dublete, la *cocă*, *cocon*, *cocoașă*: ngr.-dial. (Velvendhò) gougoûoa = κοκόα, explicat (Glosariul Budona, p. 82) prin „καρύδιον καθαρισμένον“, adecă „nucă curățită de coajă“, e încă o dovadă în acest sens.

Dar nu acesta era scopul articolului de față.

Întrebarea e: oare o metatează din acel *gogolan*, „rotund“, deci: *gologan*, n'ar puteà explicà mai mulțămitor pe *gologan*,

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

„monnaie de cuivre", decât rus. *golova*, „cap", care n'a convins pe nimeni (cf. şi Dicţ. Ac.)?[1].

Gologani, ca şi *paralé*, se zice în genere, în loc de *bani*, iar „rotund" (cf. *rotunglor, de cei rotunzi*), e un epitet familiar cunoscut (ca şi *sfinţători, espèces sonnantes*) al banilor.

Metateza însaşi va părea mai puţin imposibilă, când vom citá cazul unui *cârpălab* = *părcălab*, şi mai cu seamă al lui *bolofleţi*, dat cu „înţeles necunoscut" de Ov. Densusianu (*Graiul din Ţara Haţegului*, p. 310[2]), dar care, prin însăşi locuţia din care face parte: „doi feţi *bolofleţi*", se demască evident ca *logofeţi*, prin metateză **golofeţi*, de unde *bolofeţi*,— ca *bologan*=*gologan*, după Pascu, *Arhiva*-laşi, XXV, 198: *ban* + *gologan*; — cf. şi *dologan*, „bumb de os, mare şi rotund", din Păcală, *Răşinari*, p. 139) şi contaminaţie cu *nătăfleţ*.

Adăugîm în sfârşit, în legătură cu sensul de „prună" al lui *gogoţan(ă)*, că explicaţia lui *goldan(ă)* ca **clodan(ă)* = *Claude* (reine-), propusă de Pascu (*Arhiva*, *l. c.* 195), se confirmă, nu numai prin sinonimul rom. *ringlote* (Reine-Claude), ci şi prin sârb. *glodiva*, „Härtling (Pfirsich[3])" (Filipović) = **klodiva?*

De relevat mai e însă faptul, că lexicele noastre, care consemnează, *s. v.* pe secuiescul *gologany*, „monetă de aramă de patru creiţari, dutcă" (Dicţ. Acad., *s. v.*), ignorează existenţa unui rut. *galágán*, „1. grosser (kupferner) Topf; 2. Kupfermünze: Vierkreuzerstück (tocmai înţelesul din secuieşte!]; 3. verloschener Feuerbrand" (Żelechowski, 167; pentru sensul 1, cf. însă mai jos: *galadzán*, „grosser Topf").

Nota comună pare a fi metal (arama, coloarea ei) sau formă (rotundă a) gologanului; dar să fie, neapărat, un împrumut din românește?

---

[1] Şăineanu, *s. v.* se gândise de asemene la o „metateză din *gogolan*, cu sensul de ban rotund", ca *gologoţ* = gogoloţ, etc.

[2] *Pârsâty* (*ibid.*, p. 327) nu e decât ung. *pohárszék*, „der Glasschrank", cum arată varianta mai fidelă *peharsek* 'abacus' din *Anon. Bän.*, ed. Creţu, pag. 359.

[3] *Doroanţe*, „persici, care se coc târziu toamna, dar şi coapte au o carne tare" (*Rev. Critică-literară*, III, 123, suggerând, se pare, o apropiere de *durus*), ar putea fi un reflex indirect al it. *arancio*, *pomarancia* (cf. pomi d'oro şi ung. *aranyos* „golden"), „orange", „năramze", „portocale", cum şi rut. *pomidor* 'Liebes-, Paradiesapfel', (Żelechowski, II, 696).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

gorgoane, gorgonì.

Gorgonì „chasser“ a fost pus în legătură (Dicţ. Ac.) cu *gorgoane*, propr.: „a înjurà pe cinevà, trimiţându-l la *gorgoane*“ („fiinţe mitologice“)“.

Ni se pare, totuşi, că, în chestia aceasta avem a face: 1⁰ cu o tendinţă arhaizantă, care a stilizat măcar, dacă n'a creat, aceste *gorgoane* „mitologice“ ca supravieţuire a *Gorgonelor* antice[1], şi 2⁰ cu un efect de etimologie populară, care a asociat pe *gorgonesc* cu *gonesc* (*izgonesc*, *prigonesc*, etc.).

In consecinţă, s'ar putea, credem, ca aceste *gorgoane* să se raporte la cevà mai puţin „mitologic“ şi mai apropiat de timpurile noastre: la *gorgoanele* dascălilor de psaltichie de pe vremuri, al căror ecou se va fi păstrat astfel până la noi, împreună cu *isonul* şi *aghioasele*, atât de populare: „Cântă [părintele Eufrosin] cu înfloriturì de minunate *gorgoane*, aşà cum numai Sfinţialui ştià să cânte“, spune un tânăr povestitor (Sandu Teleajen, *Casa cu muşcate albe*, Iaşi 1925, p. 62[2]). Şi sensul tehnic, de „allegro“, al vorbei cadrează cu această ipoteză: „[Semnul] *Gorgon* face ca nota, pe care se pune, să se cânte *mai repede*... Când voim însă a cânta două sau trei note *şi mai repede*, se pun două sau trei *gorgóane*[3] (Nifon N. Ploeşteanu, *Carte de Muzică Bisericească pe psaltichie şi pe note lineare*, Bucureşti 1902, p. 87; cf. şi Titus Cerne, *Dicţ. de Muzică*, II, 136, *s. v*).

goteă.

Unul din cuvintele care şi-au ascuns mai bine originea. Cei mai mulţi au propus o bază onomatopeică (aşà, şi Puşcariu, *DR.*, I, 100: „poate şi *gotcă*, reconstruit din *cotcodăc*“[4]).

[1] V. *Rev. Cr.-lit.* III, 155: „*Gorgoane* şi *Horhoane*, fiinţe mitologice.... — *Gorgună*, *-e*, „femeie rea, răutăcioasă (se înţelege, totdeauna, şi bătrână)“; cf. *ibid.*, pp. 32, 67, 96. (In *horholină* avem, de sigur, alt radical).

[2] Şi alte forme sau locuţiuni interesante supt raportul linguistic se pot spicuì din acest pitoresc album de icoane patriarhale: „un *fulgure* de păpădie“ (p. 13) = *fulg* (cf. *fagure* — *fag* de miere), „*mâniecii*, gâlcevii, înstrâmbătăţi“ (p. 62) = nebunii, etc.; — „ochiu *bolocănat*“ (p. 65) = bulbucat (cf. *bologan*, *Bolocan*); — „*a udà coada pisicii*“ (pp. 6, 19) = a plânge; cf. *a face rachiu pisicii* (Baronzi, la Zanne, IV, 100), obişnuit: *a face bere mâţei* (Mold.). — P. 67: „pistoale şi junghiuri *de Damasc*“ (cf. *demischii*).

[3] Cu *gorgan*, *corhan* etc., în ciuda variantei *horhoane*, nu yedem o legătură mai plauzibilă.

[4] Cf. şi pol. *świegot*, *świegotka*, „babillard(e)“, *świegotać* (*swierkotać*), „babiller, caqueter“ (Schmidt).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

In „Anuarul Inst. de Ist. Naţ.“ din Cluj, II, 391, n. 1, în legătură cu topon. *Gotul*, *Goteşti* etc., în care Diculescu vedeà pe *Goţi*, mi-am exprimat părerea, că *gotcă* ar putea însemnà „pasărea *gotică*“ (criteriul etnic şi geografic jucând un mare rol în nomenclatura ornitologică).

In aceeaşi legătură de idei, A. Philippide (*Originea Românilor*, I, Iaşi 1925, p. 727) scrie: „Acelaşi cuvânt [*got* din toponimicele citate] formează probabil şi radicalul din *gotcă*... *gotcă* este sigur un derivat prin sufixul de origine slavă *-ca* din *got*, compară *puică* < *puiu*, *curcă* < vechiu bulgar *kurŭ* gallus, etc.... — Primitivul *got*, care azi nu mai există şi a cărui origine este necunoscută, trebue să fi însemnat şi el o pasăre, şi anume tetrao urogallus L. mas., tetrao tetrix L. mas. Acest *got* socot eu că se ascunde în numirile topice *Gotul*..., iar nu numele etnic *Gothus*“.

Observaţia mi se pare dreaptă, deşi ea nu implică, neapărat, ca apelativul **got* să nu reprezinte originar etnicul *Got*, întocmai precum lat. *gallus* reprezintă etnicul *gallus* (cf. sinonimele gr. μέδος, περσικός, etc.). Dar, oare *gotcă*, formă feminină, presupune neapărat un masculin **got*, când un masculin *gotcan* există (v. Dicţ. Ac., *s. v.*[1]) şi când, corespunzător lui *gâscă*, avem ca masculin *gâscan* (pe lângă *gânsac*, de la *gânscă*)? O fi existând şi'n acest caz un alt masculin, primitiv, **gâns*? Poate...

Fapt e în orice caz, că în ruteneşte nu există numai un feminin *gotka*, „Auerhenne; Art wilde Ente“ (pe care îl notează, în treacăt, Dicţ. Acad., rămânând însă la ipoteza originei imitative), ci şi un masculin: *gótur* „Auerhahn (Tetrao urogallus); Federbusch“ (Želechowski, I, 169); cf. rut. *kóţur* „Kater, motan“ faţă de sl. *koţka*, *kotka*, „mâţă“.

De aceea cred că nu greşim când spunem că originea rom. *gotcă* este ruteană: *gotka* (Želechowski dă, p. 139, şi varianta *Ґétka*, resp. *hetka*).

grăcinà (a).

'A face zgomot (fără rost, fără folos)', despre moară:

Moara noastră macină,
Dar a voastră *gracină*.

Probabil, din s.-cr. *grâčĕm*, *grákati*, „krächzen, heiser werden“ (Berneker, 344).

[1] Un masculin simetric fem. *gotcă* e, într'un fel, şi n. de fam. *Gotcu* (Iaşi).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

greș.

'Grapillon laissé sur la vigne; ciorchină mică de strugurĭ, pe care culegătorii o desconsideră şi o lasă neculeasă' (Exemple, v. în Dicţ. Acad., *s. v.*).

Derivarea dintr'un lat.-pop. **agrestius* = **acrestis*, „nicht zur Reife gelangte Traube" (cf. Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, no. 112), „aguridă", din care şi it *agresto*, etc.[1], admisă de Academie, se menţine cu greu faţă de sârb.-cr. *greš*, „Herling (Traube)", *grešika*, „Herling; wilde Traube" (Filipović), pe care Berneker, s. *agrest* îl desparte de it. *agresto* 'unreife Traube', raportându-l la it. *grezzo*, *griggio* 'roh'.

(Din sl. *grožd grožde*, „Traube", avem n. de fam. *Grojdea*, *Grojdeanca*, precum şi n. topic *Grojdibod*).

hrincă.

Moldovenismul, cu înţeles de 'geröstetes Stück Polenta, Brot' etc., având ca variante: *hreancă* şi *hlincă*, e dat, la Tiktin ca şi la Şăineanu, ca de origine necunoscută.

E, mai mult ca probabil, rut. *hrinka* (грінка), „geröstete Scheibe des Weissbrodes" (Želechowski, I, 160).

iele.

Diculescu (*Die Gepiden*, I, 186, şi *Din istoria religioasă a Gepizilor*, p. 3 sq.) susţine identificarea lor cu *Elle* „Elfeŋ" (printr'un intermediar gepid) şi respinge ca o „simplă etimologie populară", identificarea cu pron. *ele*. Că *iele* ar puteà fi o formă pl. de la sing. *(h)ală* „bălaur" (v. Dicţ. Ac.), e de sigur până la un punct, admisibil[2].

Dar, pentru identitatea *ielelor* cu pron. *ele*, pledează, în afară de caracterul de interdicţie, de „tabù", al numelor proprii, mult mai însemnat decât se credea (v. acum Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, p. 281), şi expresia *de-dânsele*, sinonimul moldovenesc al lui *dintru-iele* (i.

[1] Cf. şi mr. *agrandzală*, „strugure produs de viţă sălbatecă, strugure necopt", *agrandzaliean* „aguridar, viţă sălbatecă, lauruşcă" (Dalametra).

[2] Cf. şi *bală* din expresiile: *bală* de câne; ~ de Ţigan; taci ~ = javră, potaie! (*Rev. cr. lit.*, III, 156), cu sinon. *bală* (cf. *bălaur*).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

e. boală) = reumatism; cf. *Dânsele*, nume al lelelor, împreună cu *Dobrele* (Bunele, Milostivele), *Sfintele*, *Şoimenele* şi *Joimăriţele*, la Otescu, *Credinţele ţăranului român despre cer şi stele* (în „An. Ac. Rom.", XXIX, p. 497[1]), unde se spune, între altele, că „ceea ce le-a meritat [= ce qui leur a valu] în deosebi numele de *joimăriţe* este că ele pedepsesc *şoimărind* (*sic*) pe fetele leneşe, care şi-au tras cânepa şi inul până la Joia-Mare" (de comparat cu cele expuse în Dacoromania, II, p. 899[2]). — Lucrul acesta îl spune şi Budai Deleanu (*Ţiganiada*, ed. Cardaş, p. 34, adnotaţia autorului la v. „ş'a ne descântă *dintru ele*"):

„*Dintru ele*: este un obiceiu între ţărani prin multe locuri, că vreun lucru rău nu numesc, ci zic: *el* sau *ele*, precum să fie a zice: dracul; ci mai vârtos: *el*, *cel rău*, ş. c., aşà este cu cuvântul *ele*. Prin *ele* se înţeleg *duhuri rele*; şi, fiindcă babele, descântând *dintru ele*, şoptesc vorbe multe, pentr'aceea se zice de obşte, despre unul care vorbeşte multe fără ispravă, că „descântă *dintru ele*". — *Quelle donne*, *signore*, zic, în acelaşi înţeles şi Italienii (comunicat de G.-D. Serra)[3].

Fireşte, totuşi, că *dintru-iele* ar putea fi chiar de la început: *Dintru-Iele*, iar mold. *de-dânsele* o simplă interpretare de etimologie populară (*iele* = *lele*, luat drept *ele* = *dânsele*). Dar, pe de altă parte, — ceea ce vine în sprijinul derivării din turceşte — *yel* turc. înseamnă, nu numai „vânt" (cf. *Vântoasele*), ci şi „rheumatisme" (Barbier de Meynard, II, 884); cf. încă: *de-vânt*, „boală băbească, analogă cu *de dânsele* şi cauzată de un vânt rău" (cf. Şăineanu, *Dicţ. Univ.*[4], s. v. *vânt*)[4].

---

[1] Alte numiri ale lelelor, vezi în „Rev cr. lit.", III, (Chestionariul N. Densusianu) şi'n cunoscuta monografie de L. Şăineanu din „Studii folklorice".

[2] Credem acum totuşi, că legătura cu *şoim* este, ea, cea secundară, adevărata origine fiind în *Joia-mare* (De *Joimiriţe* fem. de la *joimir*, ar puteà fi şi mai puţin vorba).

[3] Pentru evitarea prin eufemism sau pronume a adevăratului nume al divinităţii, cf şi I. Maxwel, *La Magie*, Paris 1922, p. 41: „Les Australiens ne revèlent le nom de leurs Dieu Daramouloun qu' aux jeunes gens initiés. Les femmes ne le connaissent que sous le nom de „le Père". Ils emploient des périphrases ou *des pronoms „Il"*, *„L'homme"* [= l'on] pour le désigner dans les rares occasions où ils en parlent".

[4] Pentru „buşteanul lelelor" din basme, care se preface în cub şi în căruţă pentru trecerea gârlei, v. colecţia „Fundescu", p. 41 sqq.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

îmbufnà.

Capidan a explicat acest cuvânt, împreună cu mr. *îmbufunare*, din lat. **inbufonare*, de la *bufo* (*DR.* III, 758). Cred că în acest verb avem păstrat pe *bufo* latin chiar în sensu-i propriu de 'broască', iar nu în acela românesc de 'buhă, bufniţă' — şi ca dovadă putem citâ (după Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 101) analogia vprov. *botenflat:* „se dit de quelqu'un qui a les joues bouffies de colère, de *bot*, crapaud qui paraît toujours enflé".

înalgios.

Exemple vr. ca cele citate de Tiktin, *s. v.*, în care apare expresia *a face cuiva înalgiosul*, „Jdm Unbill zufügen", unite cu locuţiunea gr. ἄνω-κάτω κάμνειν, „mettre sens dessus-dessous, bouleverser, faire le diable à quatre" (cf. Byzantios, unde şi: ἀνάκατα, „pèle-mêle", ἀνακάτωμα, ἀνακάτωσις, „mélange, bouleversement"), au făcut să se creadă că adevărata formă, etimologică, a cuvântului ar fi *înnalt-gios:* „carii (sc. credincioşii lui Dumitraşco Cantacuzino)... a mulţi făcuse *înaltăgiosul*", scrie d. ex. Kogălniceanu (*Letopiseţele*[2], III, 84).

Acest sens juridic-moral însă, comparabil cu acel al it. *fare man bassa*, fr. *faire main basse*, „a luà tot, a despoià fără rezervă", nu e singurul probat, nici în literatura veche-românească, fiindcă la Cantemir (*Divanul*, 22[a], citat de Tiktin, *s. v.*) terminul *înalgios* apare în sens material, topografic: „[partea de sus a roatei] spre *înalgiosului* parte [πρὸς τὸ κάτω μέρος] cu mare răpegiune se povârneşte"; iar un *năljosului*, „în jos cu coborîş greu", opus lui *năldealului*, „în sus, cu urcuş greu" (Vârcol, *Din graiul popular al jud. Mehedinţi*, în „Noua Rev. Rom.", VIII 87[1]), comparabil cu fr. *en amont* şi *en aval*, dar mai ales cu megl. *lănjosu*, „povârnişul, mr. aripidina" (Papahagi, *Megleno-Românii*, II, 89) şi vr. *înalsusul* („mearse *înalsusurile* cu degrabă" = abiit *in montana*, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν, în „Noul Testament" de la Bălgrad, 1648, citat de Hasdeu, *Cuvente, Addenda*, p. LXXXVI).

De-aceea, şi adăogând încă analogia mr. *cu totului, di cu totului, de a cu totului* (cf. dr. *cu totului tot*[2], gr. παντάπασι faţă

[1] Ba chiar: *nălvalelui, nălvalele* (*ibid.*).

[2] In „Sbornicul de la Cohalm": „*cu totuluş tot*" (rev. *Ioan Neculce*, IV, [1924], p. 234).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cu πάμπαν), *dealungului*, *diavârligalui*, 'de jur împrejur', *ngruţişalui* 'în cruciş', etc. (v. o bogată listă la Pascu, *Despre cimilituri*, I, 240 şi cf. Hasdeu, *o. c.*, I, 60), cred, cu dl Puşcariu (*DR.*, III, 406, n.), că în vr. *înalgios* n'avem a face originar cu *înnalt* + *gios* (cf. şi *anapoda*), ci cu nominativul corespunzător genitivului (d-sa zice: „dativului") *în-al-giosu-lui* [1].

îngăimà.

Inţelesul de „a vorbi confuz, încurcat, împiedecat, parcă ţi-ar fi limba legată" se acordă destul de bine cu ipoteza unui derivat verbal din rut. *gaĭma* s. *galma*, „Hemmkette, Hemmschuh" (Želechowski, I, 134—5).

îngălà; îngălat.

Ideea de „înnegrire, murdărire", pe care o exprimă în fond aceste cuvinte (cf. *Dicţ.*), autoriză derivarea din *galla*, „noix de gale", „gogoaşă de ristic" (susţinută de G. Pascu, *Despre cimilituri*, I), cu atât mai mult cu cât există şi paralela fr. *engaller*, „teindre en noir" (H. Roy, *La vie, les moeurs et le costume*, etc. Paris, 1923, p. 429), din *galle*, „excroiscence du rouvre, *robur*, servant à teindre en noir" (*ibid.*, p. 432).

jarcă, jarchină, jarpan, jerpelit.

Jerpelit şi *jarpan*, *jărchinos*, se zice, în Moldova, la cel îmbrăcat prost, cu o *jarchină*, o *jarcă*, o cojoleancă uzată, din care curg flendurile (cf. Tiktin, *s. vv.*).

Cuvântul pare înrudit cu pol. *szarpanina*, „action de déchirer; ce qui doit être déchiré; pillerie; curée", din *szarpać*, *szarperać*, „déchirer, mettre en pièces" (Schmidt), sau — fiindcă un *jarcă*, deşi neînregistrat de Tiktin, există — cu alb. *šarkë*, „weisswollener Überrock mit roten Tupfen = ml. *sarica*, *sarca*, din lat. *serica* (G. Meyer, *Alb. Wb.*, 400).

iuşcă.

'Zeamă lungă, subţire' (Mold.).

E rut. *juška* 'Brühe' (Popowicz).

[1] O interesantă formă, neglijată, e: *înapoişurea* („purceseră ~", la Dosofteiu, după exceptul din „Buciumul Român", II, p. 501).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Iz.

'Arrière-goût'.

Se explică din ung. *íz* (Şăineanu).

Dar turc. *iz*, „vestige, trace" (Kieffer-Bianchi, I, 156)?

jimblă.

'Weizen-, Weissbrot', glosează Tiktin, care consideră cuvântul (cu variantele-i *jemblă*, *jemlă*, *jemnă*) ca o „Mittelbildung aus deutsch *Semmel*, vgl. poln. *żemla*, magy. *zsemlye*, etc."

Dacă ne gândim însă la faptul că sinonimul *franzelă* trimite, prin însuşi înţelesu-i etimologic, spre Franţa (originar: „pâne franţuzească"), cred că e folositor să adăugim, în loc de „etc." al lui Tiktin, pe fr. *gimblette*, din fr.-dial. (Languedoc) *gimblo*, *gimelo* = vfr. *simble* (lat. *simila*), pentru care v. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étym. fr.*, I, 329: paralelismul, măcar, e instructiv.

laţi.

Se chiamă în Moldova aşà: *„laţi* de cămeşă" *stanii* (de cămaşă).

Termenul n'are a face cu *lat*: e germ. *Latz*, „pièce, pièce de corps, pourpoint, gilet". *Laţe* „(Woll-, Haar-) Zotten", ar putea fi acelaşi cuvânt.

lefărdău.

„Limbut" (rev. *Ion Creangă*, III, 378). — *Lefârdae*, „om slobod la gură, care nu se poate stăpâni" (Rev. *Şezătoarea*, XXXII [1924], 137). — *Lefărdău*, *lefărdaucă* (ardelen.) = om care grăeşte fără şir, fără legătură (*Etym. Magn.*, I, 2222).

Baza e acelaşi alb. *l'aperði*, „schmutzige Rede", din care şi mr. *lăpărdie* „palavre" (cf. *DR*, II, 535).

O formaţiune analogă pare acel *libordan* din cimilitura „buraticului" (Pascu, *Despre cimilituri*, I, 174; cf. *lidordan*, *ibid.*) = **lipordan* (?), cu care trebue comparat sinonimul sârb. *labrda* „Schlabberer, Plauderer", *laprdanje* „das Klatschen, unnützes Ding reden", *laprdati* „klatschen, u. D. reden" (Filipović, I), s.-cr. *lábrda*, *lábrnja*, verätlich „Lippe", după Berneker (s. v. *lábam*), o probabilă desvoltare din it. *labbro* 'Lippe'; cf. încă r.-dial. *liorbă*, *liorbaucă*.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Ier(iu).

Vorbind de refrenul colindelor *hailerui, ler de măr,* etc., am semnalat (*DR.*, I, 467) existenţa în româneşte a unui apelativ *ler(iu)*, atestat în glosariul muscelean al d-lui Codin, p. 46 („*ler* — vremea când cineva e în floare; vremea căsătoriei[1]; vremea încrucişării (la vite): 'i-a trecut *leru'* ") şi în colecţia de *Cântece de ţară* a regretatului Pamfile, I, 350 („Mi-*a* trecut *leriul* degrabă: Nici la plug şi nici la sapă Nu m'am dus şi nu mă duc, căci de boală mă usuc"). L-am mai întâlnit apoi şi în rev. *Ion Creangă*, pe 1915, între o seamă de cuvinte din Teleorman: „*lériu*: i-a trecut *leriu* = a îmbătrânit, nu mai e în vremea, când îi erà căutată şi vorba şi faţa" (p. 87).

Percurgând, ulterior, excerptele din Dosofteiu publicate prin *Buciumul Român*, III, am avut surpriza următorului pasagiu, în care proconsulul din Efes şi alţii lămuresc cronologia lui Iamblic, unul din cei şapte coconi adormiţi timp de 300 de ani în peşteră: „In aste timpuri nu este Decie, au fost în *lerii* cii de demult" (p. 150).

Cuvântul ar fi, deci, atestat deja la Dosofteiu!

Din nenorocire, neapărata verificare a citatului cu însuşi originalul ni-a răpit această iluzie.

Textul bătrânului cărturar sună, în adevăr simplu: „Intr'-acéstea vremi nu iaste Dechie, iară au fostŭ în *veacii* cei dedemultu" (Oct. 22, p 76).

Lerii vin, deci de la Săulescu.

Dar, dacă, prin aceasta, nimbul venerabilei vechimi dispare, atestarea cuvântului — anterioară celorlalte două — rămâne, şi ea merită a fi reţinută.

---

[1] Cf., în legătură cu aceasta: 'ler de măr' din refrenul colindelor şi expresia proverbială *a-şi pune mărul* (aluzie la un obiceiu practicat la un an după căsătorie) din Zanne, *Prov. Rom*, III, 659. — Pentru refrenul *oleranda, leranda* (DR., *l. c.*), care poate fi o alterare din *hailerum Doamne*, cf. însă şi *Loranthus europaeus*, germ. *Loranth*, numele *vâscului-de-stejar* (Panţu, *s. v.*): analogia cu fr. *gui-l'Anneuf* e seducătoare. — O menţionăm şi pentru a cită şi acest interesant pasagiu dintr'un cântec popular francez, reprodus în Rolland, *Faune pop. de la France*, II, 241:

Le fils du roi s'en va chasser
Dans la forêt d'Hongrie;
Ah! donnez la *guillanée*,
Monseigneur, je vous prie.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

leşdeu.

'Udat: m'a plouat, de m'a făcut *leşdeu*' (Frâncu-Candrea, *Moţii*, p. 102).

Cuvântul e, fără îndoială, identic cu *leşteu* 'crâsnic' (unealtă de prins peşte), consemnat la Tiktin ca de origine necunoscută, dar, foarte probabil, nefiind decât o prescurtare din *heleşteu* (*hălăştău*).

lighioană.

‚Animal, animal sauvage, immonde', traduce Cihac (II, 669), care consideră forma *lighioaie* ca singura autentică şi compară pe gr. ἄλογο(ν) 'cheval'. litt.: 'irraisonnable".

Lăsând la o parte apropierea de *legheon* al Scripturii, mă întreb totuşi, dacă adevăratul aspect al cuvântului, originar, nu e **lighian* = *libian* s. *livian*, dela *Libya*, vechiul nume al Africei cunoscute[1], deci: „(animal) african".

Reputaţia de bielşug în fiare a Africei, în special a „*Liviei* cei cu jigănii" (*Herodot*, ed. Iorga, p. 266 = IV, 181: ἡ θηριώδης Λιβύη) erà proverbială în antichitate (cf. *quid novi ex Africa?*), iar, la Rabelais, felinele de la menageria din Florenţa se chiamă: *afriquanes*, după lat. *africanae (bestiae)*[2].

S'ar puteà, deci, ca, atunci când Marin Alexandrescu scrie în memoriile sale: *livioană* (v. N. Iorga, *Un cioban dascăl*, p. 7), să nu avem o grafie hiperurbanizantă, ci însăşi forma etimologică a vorbii. Fonetic, n'ar fi, în orice caz, nici o dificultate deosebită[3], iar semantic încă mai puţin[4].

Un text popular din Bistriţa-Năsăud, tipărit de curând în *Grai şi Suflet* (II[2] [1926], p. 342), aduce însă o formă, care ne

[1] Cf. vr. *liva* = sl. *liva* 'africus ventus', λίβας (O. Gilbert, *Die meteorologische Theorien des gr. Altertums*, Leipzig 1907, s. v.), fr. *labeche, lebeche*, it. *libeccio* 'vent d'Afrique', etc.

[2] V. L. Sainéan, *La langue de Rablais*, I, Paris 1922, p. 38. Cf. şi glosa hesychiane: Νῶβαι · πυγμαῖοι, în care Νῶβαι a fost interpretat de A. Fick ca „pigmei din Nubia, Nubieni". (*Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung*, 43 [1910], p. 150).

[3] Cf. î. a.: „Sus la *Livion*, la Sfântul Ion" (rev. „Ion Creangă", IX [1916], p. 63) cu: „Sus la *reghion*, la Sfântul . . . ." (Cristu Negoescu, *Colinde şi cântece de stea*, p. 17).

[4] Pentru sensul de „limbi, limbotenii, neamuri streine" al lui *lighioane*, cf. şi dial. *jivină* 'fiară sălbatică; om d'altă naţie' (Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 44).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

face să întrezărim posibilitatea unei alte explicaţiuni a cuvântului: „Acolo umblă cirezi de cai sălbatici, de boi sălbatici, de felu de *ghiligane*".

Acest *ghiligane* reprezintă, evident, o diformaţiune din *gligan*, „porc sălbatic, mistreţ", dar înţelesul lui e aici, tot atât de evident, acela de „sălbătăciuni, *lighioane*". Ca *lighioană* a putut fi explicat, pe de altă parte, şi un *lighĭan* din „cap de *lighĭan*" (într'un descântec din *Graiul Nostru*, I, 90), „cap de *ghigean*" (Tocilescu, *Mat. folkl.* I [1], 628), care apare, totuşi, ca *gligan*, în varianta din glosariul Boceanu (p. 94, s. v. *izdat* [1]).

Odată ce lucrurile se înfăţişează aşà, ar fi, cred, admisibil, că *lighioană* poate reprezentà — printr'o metateză şi o disimilaţie — pe acel bizar *ghiligană* (sing. de la *ghiligane*), care, el însuşi, reprezintă, cu siguranţă, o desvoltare din *gligan*, sau, mai precis, o variantă dialectală a lui *gâligan*, *găligan* [2].

lipcă

'Alipit, nedeslipit' (peiorativ): „A şedeà ~ pe capul cuivà". Legătura cu *a lipì* e evidentă: au văzut-o şi Tiktin, Şăineanu, etc.; dar adevăratul prototip ar puteà fi rut. *lipkiĭ*, „klebrig, zäh", (Želechowski, I, 404).

Megl. liscuveti.

'Un fel de piatră' (Papahagi, *Megleno-Românii*, II, 90), 'fel de piatră foarte moale' (Capidan, *Megleno-românii*, p. 108). Explicarea din bulg. *leska* idem, la care trimite şi Capidan, *l. c.* sau din bulg. *leaskov*, „schisteux", pe care o admiteam cu Pascu, în DR. III, 734, n. 1, mi se pare acum mai puţin sigură.

[1] Intr'o variantă din Tocilescu însuşi (*o. c.*, 329): „cap de *gâligan*. — Cf. încă: „Tudor Dobrogean, din cap *degĭughian*" (*Şezătoarea*, III, 212) cum şi: „la picioare *ghersgan* (!?)", într'un descântec de izdat (Grigoriu-Rigo, *Medicina poporului*, I, 93), amintind izbitor pe turc.-pers. *guerguerdan*, *zerguerdèn*, *kerkedan* 'rhinocéros' (Barbier, II), *gergedan* 'Nashorn' (Miklosich, *Die türk. Elemente*, 118), *kerkodan*, *karkadan*, *'ὀδοντοτύραννος, μονόκερος'* (Ausfeld, *Der griechische Alexanderroman*, p. 183).

[2] Etimologia (bulg.) a lui *gligan*, fixată de Candrea, fusese indicată dejà de Hasdeu: „Vom adăugà că la Bulgari porcul sălbatec se chiamă: ГЛИК" (*Cuvente din bătrâni*, Suplementul, addendum ad p. LXXXI). — *Ghiligane* ar puteà însemnà, deci, şi: „animale mari, cât gliganul". Confuziunea între *gligan* şi *lighioană* e, în tot casul, vădită.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Mă întreb dacă nu e cazul să revenim la acel sl. *bliskav-*, „blitzend, glänzend“, la care ne gândeam în „Anuarul Inst. de Ist. din Cluj“, I, p. 319, n., — mai ales că şi 'n ruteneşte există, din aceeaşi temă *(lisk*, „Schimmer“), un derivat *liskovets*, „Jaspis“ (Želechowski, I, 404), precum, din varianta *losk* „Schimmer“, există derivatul *loskovii* (*loskovii-kobal't* = Glanzkobalt), care aminteşte varianta dr. *loscoboi* (v. DR., *l. c.*), pe lângă: *(piatră) liscovată* şi *lescovată* din colinde.

luced ; luceză.

În „Ţiganiada“ lui Budai-Deleanu (ed. Gh. Cardaş, p. 84), găsim următoarele versuri:

Dă [= decât] mursa proaspătă mai dulcică
. . . . . .
Mai *lucedă* dă [= decât] steaua dă seară.

Ca formaţiune, avem, evident, pe lat. *lucidus* (cf. *lucifer, lucidum sidus*, etc.). Dar îndoiala rămâne: nu sântem, oare, în prezenţa unei plăzmuiri artificiale a poetului?

Iată însă, că, într'un Colind din culegerea păr. I. Bârlea: „Balade, Colinde şi Bocete din Maramureş“ (p. 89) se poate citi:

Colo sus la răsărit, —
Mândră-i sara de Crăciun, —
Lucezit-o lucezit
Un lucer mândru galbăn,
D'aceea nu-i *lucezire*,
Ci e sfântă mănăstire.

Înţelesul e, firește: „strălucit-a“, cum observă şi culegătorul, în notă (unde explică şi pe *lucer* prin „luceafăr“; cf. sp. *lucero).*

Nu mai încape, acum, nici o îndoială, că, — alături de *limpede-limpezi, lânced-lâncezi, muced, putred, rânced, umed — mucezi, putrezi, râncezi, umezi*, a căror descendenţă latină directă nimeni nu o contestă, — avem şi'n *luced(-lucezi)* un refex absolut normal şi autentic al lat. *lucidus*, dublet popular al neologismului *lucid* (fr. *lucide*).

lupare.

'Se ia plămânii lupului, care se păstrează ca o comoară, şi când cineva are vre-o r a n ă r e a, pe care poporul o numeşte *lupare*, atunci se iau plămâni de lup, se ard în foc şi se prefac

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

în pulbere; apoi această pulbere se pune pe rana pacientului' (Ciocănel-Patriciu-Salviu, *Braşoave*, p. 196).

N'am putea spune, dacă numele popular corespunde sau ba cu *lupus*-ul medical (Dicţionarul d-nului Bianu nu-l dă)[1], dar identitatea lui *lupare* cu lat. **lupalis*, „de lup" (= *lupinus*; cf. *luparius* 'lupar, lupaş'), ni se pare evidentă: o derivare pe teren românesc, din *lup*, cu suf. *-are* (despre care, v. Pascu, p. 90), e mai puţin probabilă.

mălaiu.

Se ştie că Weigand a încercat să explice acest cuvânt obscur din *meiu-laiu* („meiu negru").

Rut. *melai*, dublet al lui *malai*, idem., (Želechowski), — evident reflex din româneşte — ar vorbi în favoarea acestei explicaţii.

Mămălata.

N. de fam. (Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, III, 1, 176[2]).

Nu pare a fi o formaţiune în *-at* (*-ᾶτος* = *-atus*), obişnuită în ngr. ca indicaţie a filiaţiunii, la fel cu *-άκι*, *-πουλο*, etc. (v. Hatzidakis, în Anuariul Univ. din Atena pe 1910), cum ar puteà fi *Mărgilat* (*Surete şi izvoade*, VIII, 396 = Μαργελλᾶτος, din *Margella?*), ci un apelativ dr. **mămălată* = *mălată* (cf. *măligă* faţă de *mămăligă*[3]).

Acest *mălată* există, de fapt, glosat în Lex. Bud., p. 370, prin. ung. *maláta*, „polenta, das Malz" (cf. şi Cihac, II, p. 513). El se poate, cred, recunoaşte şi'n *mama lata* din cimilitura „turtei" (Gorovei, 372): „*Mama lata*, zupăiata", pe care Pascu (*Despre cimilituri*, II, 9[4]) îl explică elegant aşà: „Turta e lată ca mama"[5]!

---

[1] Ca paralelă, putem menţionà pe it. *volpe*, termen curent pentru *alopecia* (căderea părului), din gr. ἀλώπηξ 'vulpe'; cf. engl. *fox-wil*, sp. *zorra* (Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, p. 43).

[2] Cf. şi *Popolată* (*ibid.*, III, 2, 183), *Bobolată* (*Rev. Ist.*, V, 225), cu it. *poppolata*, „vivanda quasi liquida" (Tomaseo).

[3] Cf. încă *mălaiu* şi bulg. *mamuly* 'blé, le maïs ou blé de Turquie'.

[4] În cimilitura „hornului" (*ibid.*, 26): „*Ursu*'n sat, şi cânii nu bat", alusia la *ursoaică* = horn e evidentă.

[5] „*Mama lata*, tata lungu, nenea fluerici şi lelea *zopăiata*", cimilitura sobei, cu coşul, fumul şi scânteia (Pascu, *o. c.*, I, 116) e o vădită varianta amplificată, cu dublu înţeles obscen.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Mr. mânar.

'Mielul care se ţine acasă pentru îngrăşare, miel care se învaţă să vie după om; fig. persoană care merge în totdeauna după alta' (Dalametra[1]).

S'a explicat din lat. *manuarius* 'de main, qu'on fait agir avec la main' (aşà, şi Pascu, *Dict. ét. du mr.*, I, 118, no. 987).

Există însă şi italieneşte un *manarro* 'mouton' (cf. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 267), de care cuvântul mr. s'ar putea să nu fie strein.

mandră.

'*Mandră* şi *colèşă*: 1. mămăligă; 2. pâne friptă 'n unsoare' Viciu, *Glosar*, p. 58).

E, de sigur, identic cu ţig. *mandró* (*maro*, *manro*, *marnó*) 'kenyér' (József Főherczeg — E. Thewrewk, *Czigány Nyelvtan*, Budapesta, 1888, p. 192)[1].

mârlì(a).

'Bespringen; sich paaren' (von Schafen u. Ziegen). Tiktin consideră originea necunoscută; iar Şăineanu emite ipoteza bizară a unui dublet onomatopeic cu a *mierlăi*, *miorlăi* (despre pisici !).

Slov. *mrlit*, „formicare, jucken", din *mrle*, „formicatio, formicans pruritus quasi per formicas fugientes causatus" (Bernolák, *Lex. Slavicum*, II), oferă totuşi o bază foarte acceptabilă, cu o evoluţie semantică din cele mai explicabile.

măruntaie; măruntea.

Pe lângă înţelesul de „entrailles", singurul în deobşte cunoscut şi consemnat de lexicografi, mai are şi pe acela de „mărunţişuri; lucruri, obiecte mărunte", în acest pasagiu dintr'o foaie de zestre de la 1817, publicată în *Monografia oraşului*

[1] Cu *mandra* 'stână' nu credem să aibă vreo legătură etimologică, cum o are, de bună-seamă, rut. *mandrik* 'Quarkkäse; Käsekuchen' (Želechowski, I, 426). — O legătură de această natură cu acelaşi cuvânt nu are nici rom.-dial. *coşmandră* 'bucătărie de vară' (rev. *Ion Creangă*, V, 183), care poate fi, în ce priveşte finalul, mai curând suf. *-andră*, decât *-mandră* (+ *coş*).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Câmpina, Câmpina 1924, de d. Stoica Theodorescu, p. 191: „2 Sămizeturi de păpăluri i alte *măruntae*“ [1].

Alt act, din aceeaşi publicaţie (p. 169), se plânge (la an. 1820) contra îndrăznelii locuitorilor de „a vinde vin şi rachiu cu *mărunteaoa*“. Avem deci şi pe *mărunteà* în înţeles de „mărunţiş“, — sensul expresiei fiind, evident, acela de „en détail“ (cf. şi *par le menu, cu de-a mănuntul*).

„Şi ale caisă [= casei] *măruntăi*“ se citeşte şi într'o foaie de zestre din 1842, tipărită de N. Iorga (*Documente de pe Valea Teleajenului*, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 67).

mâzgălì.

'A mânji'.

S'a presupus o legătură cu *mâzgă*, „sevă, noroiu“, foarte plausibilă ca sens, dar dificilă ca formă (cf. Şăineanu, care pune la contribuţie şi pe *mânzălì*).

Adăugim — pe lângă varianta munteană *zmângălì* — pe rut. *maskaliti*, idem (Želechowski, I, 429), dublet al lui *maskariti* (a măscări).

mişomòr.

Cuvântul e atestat, cu înţelesul de „otravă“, în N. I. Dumitraşcu, *Flori de câmp* (= Bibl. rev. „Ion Creangă“, no. 4), p. 38, ca şi'n Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 394.

Sensul precis e, foarte probabil, acela de „otravă de şoareci, şoricioaică“ (cf. *DR.*, III, 448), iar etymonul, sârb. *mišomor*, idem

[1] *Sămizeturi* e, firește: *chemisettes*, iar *pàpăluri* (şi *păpăluri*, ba chiar *papălări*): *Pappel*. — *Maltuf* (*ibid.*, 190) e identic cu *malteh, -ef, -in* 'Art Kleiderstoff, viell. *Melton* od. *Molton*' (Tiktin): în partea finală e, sigur, germ. *Tuch* (Malter-?). — *Vuhur* e turcismul *buhur*, cu fonetism ngr. (cf. „părâu *Vălţii*“ = Bălţii, *ibid.*, p. 188), iar *crorzea* o simplă eroare de tipar p, *croazeà* (*croisée*): o greşeală de tipar se cuprinde şi'n „de către [= câte] 3 viţei“, adaus din eroare lângă „4 boi de jug“, în loc de lângă „2 vaci cu lapte“ (*ibid.*). — *Panbriu* (189) e 'stofa de merinos', *pambrin* (Şăineanu), iar *savăn* (?) (p. 193) e, probabil: *sovon, zovon*, „hobot, giulgiu“, într'o formă mai apropiată de prototipul medieval *savanum* (cf. acelaşi, *s. v.*). — *Teoritra*, „dar [făcut de mire] a două zi de nuntă“ (într'o diată din 1827, *ibid.*, p. 171), 'Morgengabe', 'γαμήλιον δῶρον'.

Notăm, ocazional, şi: *sbor*, „târg anual“, deci „sobor, adunare festivă, nedeie“, etc. (p. 39)

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

(Filipović), sinon. gr. ποντικοφάρμακον, ἀρσενικόν; cf. şi vgr. μυόφονος, n. de pl. (Korais, Ἄτακτα, IV, 449).

De reţinut şi sinon. mr. *afrat*, „arsenic, venin, otravă, şoricioaică“ (Dalametra).

misteiu.

'Cremene'. — Glosat aşà, ca adnotaţie la versurile: „7 iepi potrigiti, La cochiti *mistiïeti*; când calcà, Foc scăpărà“, dintr'un „Pluguşor“ de la Românii din Podolia, tipărit în *Calendarul „Glasul Bucovinei“* pe anul 1926 (p. 74, cu n. 5)[1],

Cuvântul ar putea fi ung. *mészkõ* 'Kalkstein' din care Weigand, *Balkan-Archiv*, I [1925], 21, derivă toponimicul ardelean *Mischiu*; cf. şi *Mischii* doljeni), dar în pasagiul citat ar putea fi vorba de un derivat din *mischiu* 'oţel': *mistiïeti* = *mischiiate* 'oţelite', i. e. '(copite) potcovite cu mischie'.

Profităm de ocazie, în orice caz, spre a întregi indicaţiile date asupra etimologiei acestuia în darea-de-seamă despre „I-âiul congres al filologilor români“ (p. 54, n. 3) cu o trimitere la foarte interesantul „Essai sur l'histoire de l'acier en Russie“, publicat de N. Bilaiew în *Recueil Kondakov* (Prague 1926, p. 173 sqq.) despre *Bulat* şi *Karalugh* (О Вулатѣ и Харалугѣ).

mocoşì.

'A lucrà încet, meticulos; a pierde vremea'.

Compară rut. *makoša*, altslawische Göttin der Ruhe (Želechowski, I, 424): *a *màcoşì?*

modâlcă.

'Kleine, rundliche, harte Anschwellung der Oberfläche, Knollen, Knoten' (Tiktin), 'gâlcă'.

Cred că e o simplă variantă din **mogâlcă*, *moghilcă* = rut. *mogilka*, „kleiner Grabhügel' (Želechowski, I, 448), „moviliţă“.

morfolì.

'A molfăì; a mototolì'.

Lexicografii trimit la *molfăi*, pe care-l consideră ca formaţiune onomatopeică.

[1] Se pomeneşte şi faimosul *Deal al Garaleului* (cf. şi *Harilau*) subt forma: „Şi ni-au arat dialurile *Hararimului* Şi văile Rusalimului“ (p. 72).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Cf. totuşi rut. *merféliti* (*merhveliti*, cf. *merva*, „Wirrstroh, -streu; Dünger“) = verwirren, auseinanderwühlen, -stobern (Želechowski, I, 435).

muscal.

'Naiu; Pansflöte: „Glasul trâmbiţei, *muscalului* [σύριγγος] şi alăută“, Bibl. din 1688' (Tiktin). — 'O armonică de gură sau şapte fluieraşe — *Syringa Panos* — numit *moscal'*, '*muscalu* sau vechiul syrinx' (v. C. Bobulescu, *Lăutarii noştri*, p. 26 sq., unde se indică toate izvoarele necesare).

Tiktin, *l. c*, s'a oprit la t.-arab. *miskal*, propus de Şăineanu (*Infl. or*, II [1], 266).

Cred însă, că t.-pers. *mûsîkar* (din gr.) 'flûte de Pan; musicien; musique' (Zenker, 892[c]), = 'espèce d'instrument de musique, composé de roseaux de longueur différente' (Kieffer-Bianchi, II, 1046), e preferabil, fiind mult mai apropiat ca formă de reflexul românesc, în care et. pop. cu *Muscal* s. *Moscal* 'Moscovit' e evidentă.

naiticeană.

Şi: *nadiceancă*, 'un fel de trăsură'.

Şăineanu îi declară originea necunoscută.

Totuşi Tiktin suggerase etimologia sigură, glosând: 'Neutitscheiner Wagen (brişcă de Neutitschein)'.

Rămâne numai să precizăm: rut. *najtičanka* 'Kutsche aus der Neutitscheiner Fabrik' (Želechowski, I, 478).

Posibil ar fi, însă, ca şi *dician* („*car dician* = car ferecat“, în „Rev. critică-literară“, III, 224), pe care-l apropiam (DR. II, 409, n. 6) de „de-un car ferecat, de la *Diiu* legat“, să aibă aceeaşi origine.

(ne)lutatec.

'Pârjolêşte-mi cu focul *nelutatecu* păcatele mêle' (Dosofteiu, *Molitvenicul*, 101[a]).

Puşchilă, în monografia sa (extras din „Analele Acad. Rom.“ pe 1914, p. 75), nu se putuse dumeri nici asupra înţelesului vorbei. Puşcariu (*Lat. ţ und kj*, p. 10), care o cunoşteà din „Vieţile Sfinţilor“, de acelaşi scriitor, îi dădeà sensul de „unüberwindlich“, „inéluctable“, şi-i propuneà un etymon — logic şi ademenitor, ca şi sensul — latinesc: **luctaticus*.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

De fapt, cu tot aspectul său venerabil, acest *nelutatic* nu e decât un banal derivat românesc din *lut* prin suf. *-atec*, întocmai ca şi opusul său, *lutatec*, de asemenea atestat la Dosofteiu (v. glosariului tezei dlui Lacea, p. 118 şi excerptele din „Buciumul Român", II, 352), având înţelesul de „nepământesc", „immaterial"[1]: cuvântul traduce, de fapt, pe gr. ἄυλος, „immatériel" (cf. II, 497).

onànie.

Se zice, în Moldova, la „o fiinţă slabă şi urâtă, o pocitură".

La o înrudire etimologică cu gr. νάνος 'pitic', fireşte că nu ne putem opri, dar nici rut. *omana* 'vedenie amăgitoare', cu care-l compară Şăineanu, n'ajută nimic.

Onànie e, după toată probabilitatea, identic cu *Onan (Annan)*, numele tristului personagiu biblic (Geneza, XXXVIII, 6—11), după care s'a denumit în ştiinţă o urâtă perversiune sexuală: legătura de înţeles, între o „pocitură", un „avorton", şi un astfel de nume nu are nimic straniu; iar calea de pătrundere în graiul popular va fi fost tot lumea bisericească, familiarizată cu Scripturile[2].

otozbir.

În expresia: „a o luà cu *otozbirul*" (v. *Neamul Românesc literar*, serie nouă, din 25 Decembre 1925, p. 13: „I-a părut rău, nu-i vorbă; prea a luat-o cu *otosbiru*; mai cu seamă focul de armă, nici în vânt, cum a fost dat, nu trebuià").

Etymon e, evident, turc. *otuzbir*, „treizeci şi una" (pe care Şăineanu, Dicţ. univ.. îl cunoaşte ca numele unui joc de hazard şi-l recunoaşte în omonimul sinonim din Caragiale); remarcabilă e însă deviarea sensului pe care o arată textul citat de noi şi care va fi având la origine paralelismul cu „a luà la trei (parale)", sau contaminaţia cu *zbir* (executor neînduplecat, violent).

---

[1] Cfr. şi *viatic(ă)*: *ibid.*, I, 7 şi II, 259, diferit de *Vîtiçi* (sinon. cu Vareaci = Varegi) din Cronica lui Gheorghe Brancovici (ed. Iorga, p. 25): < (*în*)*viat*, ca *tristatic* (II, 452) din (*în*)*tristat*? Cf. şi: *„firemviereaţă* (fire 'nvieret) pruncă" = φυσίζωος κόρη (*ibid*, II, 494); de asemene: *„leietic* şi cu firea de viperă", despre *Leon* („leu!") Isaurul (*ibid.*, III, 54).

[2] O recentă ediţie botoşăneană a „Epistolisi" are: *soldomeni* (p. 9), în loc de *sodomleni*, „cari practică viciul sodomiei", propriu: „locuitorii din Sodoma". — Cf. şi *Sodomeni*, n. de sat sucevean.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Adăugăm, că acelaşi *otozbir* se mai întrebuinţează şi ca denumire a unui soiu de calapod: *otozbir*, „calup mare“, spre deosebire de *cabarazghial* (mijlociu) şi *olaiac* (mic) (Popescu-Ciocănel, Patriciu şi Salviu, *Braşoave*, p. 5).

Ouă de Paşti şi „Paşti-de-ouă“.

Răspândirea obiceiului ouălor de Paşti („Ouă roşii“, „împistrite“, „boite“) de la un capăt la cellalt al Europei (cf. *l'iòu de Pascas* „à double rousset“, în „Armanac Rouman“, Mount-Pelie 1884), e prea cunoscut, ca să mai fie vrednic a stărui asupră-i [1].

Mai interesant de observat e că, de asemene la ambele extremităţi ale continentului nostru, *ouăle roşii* intră ca element constitutiv în însăşi denumirea zilei de Paşti: it. *pasqua d'uovo* 'Ostern' (pe lângă *pasqua maggiore:* diferenţiarea se face faţă de „Florii“, fr. *pâques fleuries*) şi turc. *kyzyl-jumurta*, „oeuf rouge; la fête des pâques; rottes Ei; das Osterfest der Griechen“, compl.: *kyzyl jumurta günleri*, „die Tage der roten Eier“ (Zenker, 700 c), din care ngr. Κιζιλγιουμουρτά = τῶν χριστιανῶν τὸ Πάσχα. însemnând literal: ἡ κοκκίναυγος, „ou-roşu“ (Korais, Ἄτακτα, IV, 401, *s. v.* Πάσχα)

pălăurdì (a o).

„A o luà la sănătoasa, a luà fuga, a spălà putina, a o *spurikè* [2], a merge foarte repede“ (*Şezătoarea*, V, 116).

Cuvântu' face parte din vocabulariul Ţiganilor noştri: *palaordì*, „a veni (s. merge) din nou (s. înnapoi) = *palé*, „iarăş“ (din ngr.) + *aordè*, „viu“ (ţigănesc, din t.-pers. *avurden*, „apporter, amener“).

paparugă.

Cuvântul a fost considerat în genere — şi, cred, cu dreptate — ca identic cu *paparudă:* sensul e, în orice caz, acelaşi, iar ca formă unul se poate reduce la cellalt.

[1] Cf. şi proverbul românesc „ca oul roşu la Paşte“, despre un lucru ce nu poate lipsì la o anumită vreme (Zanne, *Prov. Rom.*, I, p. 576, no. 2240). — O interesantă legendă gorjană, despre *ouăle roşii*, în legătură cu sângele Mântuitorului, vărsat de Jidovi, dă Dr. Ch. Laugier, *Contribuţiuni de etnogr. medicală a Olteniei*, p. 64.

[2] De la *Spur*, „urmă“? Cf. şi *a şpirlichet-o* = „a fugit, s'a făcut nevăzut repede“ (rev. „I. Creangă“, IV, 369), *a şpurlit-o* s. *şperlit-o*.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Cea mai nouă încercare de explicaţie, din vgerm. (Diculescu, *Die Gepiden*, I, 208) nu ni se pare mai convingătoare decât una din cele mai vechi: lat. *pupula uda*, „fată udă“ (Pascu, *Etimologii româneşti*, p. 31). Tiktin desparte pe *paparudă* de *paparugă*, înţelegându-l pe cel dintâiu ca un reflex al vsl. *popelŭ*, *pepelŭ*, „cenuşă“ (deci = *Popelcuţă*, *Cenuşotcă*), iar pe cellalt ca o contaminaţie a întâiului cu *buburuză* şi *papărue* (i. e. *paparoană*, „floare de mac“ = ngr. παπαροῦνα: lat. *papaver*).

Explicaţiunile acestea sânt unilaterale ori haotice.

Explicaţii coherente au adus, pe cât ştiu, Şăineanu, care aşează pe *paparudă*, *paparugă*, etc. în cadrul general al „gogoriţelor“ (în Bihor, paparuda se chiamă şi *gogu*) reprezintând termeni infantili, ca şi sinonimele provenţale: *papalaudo* [1], *paparanguo*, *babarauno* (Dicţ. univ.[4], s. *paparudă*), şi Weigand (Jahresber. d. Inst. f. rum. Spr. Leipzig), care, luând în consideraţie şi pe mr. *pirpirună*, cu îndoitul, ba întreitul înţeles de „paparudă“ şi „paparoane (mac sălbatec); fluture“ (Dalametra, 170), se gândeşte la lat. *papilio*, *-nem*, „fluture“.

Explicaţia aceasta e, după credinţa noastră, cea mai potrivită, pentrucă fixează cuvântul în cadrul cel mai firesc şi mai apropriat [2].

Că *Peperuda* numele Paparudii la Bulgari, împreună cu *dodola* şi *ojlula*, înseamnă propriu zis: „Schmetterling“, spune şi Arnaudoff, *Die bulg. Festbräuche*, p. 65 (= vol. IV din „Bulgarische Bibliothek“, ed. Weigand).

Curios mi se pare numai, că Weigand a omis tocmai una din paralelele cele mai concludente: pe bulg. *preperuga*, *peperuga* 'Schmetterling', lit.: 'das flatternde' vsl. **prêperuga* (Miklosich, *Et. Wb. d. sl. Spr.*, sub *perpera*). Toate aceste, şi alte corespondente la Dr. G. Pascu (Arhiva, XXV, pp. 195—6, dar, despre *duduleţ* (nici nu-l dă p. dr.!) spune atâta (p. 196): „Pentru legătura între cuvintele balcanice şi cele romanice, este interesant de citat mgl. *duduleţ* 'paparudă' = alb. *dordolét* 'paparudă'; 'épouvantail' [cf. *gogoriţe*?], sârb. *dodol'a* 'paparudă' “.

In ce priveşte sinonimul mr. *duduleţ*, pe care Pascu (*l. c.* p. 58) îl derivă prin suf. *-uleţ* din turc. *dudu* „belle personne, coquette“, trebue să observăm că există variante dr. care indică

[1] Cf. rom. *păpăludă*, nume al paserii „mulge-capre“ (Marian, *Ornit.*, I, 65).

[2] Cf. şi alb. *paparundë* (Jokl, relevat în DR., III, 823).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

mai degrabă o origine sârbă: *dadaloaie* (în Bihor, după „Comoara Satelor", II, 57, 60, care dă pentru Turda-Arieş: *băbăludă*) şi *dodoloaie* (Hodoş, *Cântece bănăţene*, p. 123) reflectă evident, pe sârb. *dodola, dodolja, dodoloje*, lit.: „fetiţă": *Dodola* chiar, pe lângă *Păpăruga*, se află înregistrat în Alexici (*Texte alese din lit. poporană română*, I, 198, n.). Şi e important de relevat, că sârb-cr. *vodole*, „Refrain, der zu *Dodole*-Liedern stimmt", al „kalinarke"-i, erau stropite cu apă, odinioară, ca şi paparudele (Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten*, Viena 1925, p. 148).

Un foarte interesant text al cântecului „dodoloiului" *(sic)* dă E. Novacoviciu (*Colecţiune folcloristică română din Răcăşdia şi jur*, Oraviţa 1902, p. 171). De remarcat dubletul: *dodoloiu* (pe lângă *dodoloaie*), însemnând şi pe unul care „nu e îmbrăcat gingaş" (p. 1 2). — Deosebit de interesant, de asemene, pentru sinteza amânduror denumirilor, formula „Duduleţului" la Megleno-Români, publicată de I. A. Candrea în „Grai şi Suflet", I, 2, 269: „Letai, letai, *pipiruga*, vai, *duduleţ*, vai *duduleţ* . . ."[1].

pârtac.

'Petec': „coasă-ţi *pârtacul* de la şubă" (Viciu, 65).

Din vsl. **пръть** 'ῥάκος, pannus detritus' (Miklosich, *Rad. l. sl.*, 68), de unde, poate, totuşi şi megl. *părtălos* (cf. Dacoromania, I, 266[2]), cf. şi n. de loc. *Pârtănoşi* (Bogdan, *Doc. lui Ştefan-cel-Mare*, II, tablă) = *părţ-nosъ*, „rufos", lit.: purtător-de-rufe" (ῥακένδυτος).

pater.

„. . .pe la valea Tibrului [Ardeal], pe unde în puterea nopţii poporul zice că umblă *paterii*, — năluci îmbrăcate în haine albe lungi şi de bun augur dacă le întâlneşti . . ." (Frâncu-Candrea, *Moţii*, p. 18).

Foarte probabil, amintire populară de *pater-ii*, protestanţi din partea locului.

Cf. *barat*, etc.

---

[1] Pentru *păpălug(ă)* e de comparat şi n. de pl. *papalungă*, (Trans.) „păpădie" (Panţu., 203).

[2] Pentru cuv. *părtiţă*, v. Capidan, *Românii nomazi*, p. 165.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

perindà (a se).

Tiktin trimite la *părândà* 'der Reihe nach vornehmen, durchziehen', *a se* ∽ 'der Reihe nach, aufeinander folgen, vorüberziehen, defilieren', văzând în el o probabilă „gelehrte Bildung" din *pe rând*.

De aceeaşi părere e şi Şăineanu: „lit. a luà sau schimbà *pe rând*". Ea e, de altfel, cea mai firească şi fusese suggerată încă de Lex. Budan, care dă (p. 497) pe *părând (pĕrĕndu)* 'alterno, mutito' îndată după *pe rând* 'ordine, ex ordine, suo ordine'.

E, totuşi, posibil, ca aceste apropieri să fie numai efecte de etimologie populară, iar adevăratul prototip al cuvântului românesc să fie ung. *perrend* 'Prozessordnung'.

Aplicat mai întâiu la procedura judecătorească (cf. *a se perindà înaintea instanţei*, despre martori), termenul — a cărui cea mai veche atestare pare a fi cea din Lex. Budan — s'a putut uşor generalizà apoi, depăşind sfera judiciară.

Cevà asemănător, ca termen juridic de origine streină confundat cu un omonim românesc, s'a relevat de curând (Capidan, *Românii nomazi*, p. 37, u. 3) în turcismul mr. *carare*, „verdict", confundat de lexicografi cu *carare* „sentier"; iar, în ce priveşte contaminaţia bazei ungureşti *rend* cu un cuvânt românesc asemănător, putem cità cazul unui *pe rândelete* = ung. *rendelet* 'comandă, ordin' + *pe îndelete*, în „Ţiganiada" (ed. Cardaş, p. 244):

> . . . Iară voinicul cu bucurie
> O 'nvârte [prăjina] 'ntr'o mână *pe rândelete*,
> Ca ş'un beţişor . . .[1]

pierseciu.

Ca nume de coloare, sinonim cu „vânăt", „albastru-închis", „violet", „vioriu"[2], „mohorît" (cf. *purpuriu, ghiveziu*), mai precis: „de coloarea piersecei", — ca *vişiniu*, „de coloarea vişinei", *cireşiu*, *căpşuniu*, etc.[3] — există, de alftel, el însuşi, atestat ca epitet pentru cai: „dereş *piersiciu*" (P. Stavrescu, *Hipologie*, p. 195),

[1] *Pe îndelete* însuşi, cu sensul său propriu, e atestat la acelaşi scriitor (p. 229) subt forma: *pe îndălete*.

[2] Cf. şi *viorint*: „Bubă albă, bubă neagră, bubă galbină, bubă *viorintă*..." (E. Hodoş, *Descântece*, p. 49).

[3] Cf. Pamfile-Lupescu, *Cromatica pop. român*, p. 15.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

cum şi într'un descântec „de brâncă“ din colecţia de *Versuri populare române* a păr. T. Bălăşel (ed. „Ramuri“), I, 2, p. 46:

Tu brâncă neagră,
Tu brâncă albastră,
Tu brâncă roşietică,
Tu brâncă verde,
Tu brâncă turchează[1],
Tu brâncă galbenă,
Tu brâncă vişinie,
Tu brâncă *piersecie*...

piersicà. (a).

Reluăm problema originii acestui cuvânt[2], în speranţa că putem aduce argumentul hotărîtor pentru legătura etimologică cu *piersec(ă)* prin ideea de coloare (a pielii contuzionate), aşà cum susţineà aici (III, 654) L. Spitzer (cf. şi germ. *blau schlagen*).

Studiind sinonimica latină pentru „albastru“: *caeruleus, caerulans, caeruleatus, caerulosus, subcaeruleus, aerinus, aerius, thalassicus, thalassinus, venetus, caesius, lividus, sublividus, glaucus, cyaneus, hyacinthinus* (cf. şi Blümner, *Die Farbenbezeichnungen bei den röm. Dichtern*, pp. 134), K. E. Goetz *(Waren die Römer blaublind?* în „Archiv für lat. Lex.“, 14 [1906], p. 75 sqq. şi 15 [1908], p. 527 sqq.) citează, între alte texte, următorul pasagiu din Ammianus Marcellinus (13, 6, 75): „*Persae* subnigri vel *livido colore pallentes*“.

De fapt, indiferent dacă se referă la însuşi poporul sau numai la originea fructului numit după regiunea de unde s'a răspândit (cf. Hehn-Schrader, *Kulturpflanzen*, etc., p. 246[3]), *color*

[1] „Turquoise“: de inserat, între sinonimele lui „albastru“, împreună cu *mieriu* (dial. şi *mierău*), *civit* „indigo“, etc. (cf. Pamfile-Lupescu, l. c.) — Pentru rolul nuanţelor (deschis, închis) faţă de coloarea fundamentală, cf. observaţiile lui Goetz (*l. c.*, 14, p. 88), vorbind de „Schattierungen dieser Farbe“ şi ale lui Wölfflin (*ibid.*), adăugind comparaţia cu it. *vino nero* „Rotwein“, cum şi rom. *vin alb*; apoi: însuşi rom. *albastru*.

[2] El e atestat, cu înţelesul de „bat bine pe cinevà“, şi'n *Rev. crit.-lit.* III, 164.

[3] Pentru reflexele româneşti ale etnicului *Pers*, DR, III, p. 429, adăugind încă: *piersidesc* (în *Alexandria*, ed. Braşov 1915, p. 57), *pirsicean*, despre tutunul de Gheurgè „= Jenigè (*Cron. exped. turc. în Morea*, ed. Iorga, p. 21)“, precum şi „tutun *persacìu*“ (Iorga, *Ist. comerţului românesc*, [II], p. 140) e tutun *persan*; cf. „tiuti[un] turcesc (*ibid.*), tutun „*tombechiu* şi de Janina“ (101), „Enigè“, etc.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

persicus însemnà la Romani: „violet, violacé“ şi, prin extensiune: „pâle, livide“, ca şi vfr. *pers.*

Relativ la acesta, însă, Maurice Mann *(La couleur perse en ancien français et chez Dante,* în „Romania“, 49 [1923], pp. 186—203) observă următoarele: „Nous trouvous un emploi spécial de *pers* dans la description des taches sur la chair humaine, produites par des coups violents. Les taches sur la peau sont „livides ou p e r s e s“, ce qui veut dire: livides ou v i o l e t t e s“ (p. 194)[1].

E vorba, prin urmare, fără îndoială, de „v â n ă t ă i“[2], de „petele vinete“ ce apar pe carnea lovită, — de „cianozarea“, „înalbăstrirea“ pielii prin contuziuni.

piteică.

'Cântariu împletit din aţe, sfori, spre a duce în el hârbul cu mâncare la câmp' (Viciu, *Glosar,* 67).

Probabil, din rut. *petel'ka* 'Schlinge'.

Peteucă, petiocă 'gânjul ce leagă leuca de carâmb' (Tiktin) e, evident, acelaşi cuvânt.

piţigoiu.

Numele acesta, cu variantele sale (v. Marian, *Ornitologia,* II, 143), al păsării *Parus maior L.,* n'a putut fi definitiv explicat,

[1] Cf. însă şi observaţiile lui E. Hoepffner, *ibid.,* pp. 592—7, cum şi L. Havet, *Sorus, adjectif de couleur* (*ibid.,* 45 [1918—9], p. 500 sq.): *sorus,* „pâle“ (cf. rom. *sur,* derivat de obiceiu din s-cr. *sur,* „pâle, gris“). — De asemene, acum în urmă L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française,* II, 408, n. 1,

[2] Cf. *Vânătăi* 'Augenringe' (Dosofteiu, *VS.,* ap. Lacea, 140), „cearcăne vinete în jurul ochilor“ (cf. fr. *yeux cernés).* — *Vânătări,* „sus de tot, la o înnălţime mare: când cinevà se suie într'un pom, copac înnalt, şi ajunge până aproape de vârf, se zice că-i în *vânătări*“ (rev. „Ion Creangă“, VI, 252; cf. şi „norul *vânăt*“, la care pleacă Făt-Frumos în basmul din Fundescu[4], p. 32), ca şi *vineţie,* „firmament“ (*Rev. crit.-lit.,* III, 173), atestat şi în cimilituri (Pascu, II, 118, 204), *vânăţie* „ceriu“: până'n sus la ⌒ La Sfânta Maică Maria“ (Novacoviciu, *Colecţiune folkloristică,* p. 126), *veneţie:* „spre veneţiile cerului“ (Isidor Ieşan, *Secta Paterenă în Balcani,* p. 566), confirmă de asemene, sinonimica *vânăt-albastru:* lat. *caeruleus* (=* *caeluleus*), „azuriu“, despre cer; cf. şi *lazur albastru* (Gavril Protul, în descrierea măn. Argeşului, la Iorga, *Din faptele strâbunilor*[2], p. 134) ngr. λαζούριον = arab. *lazuarddi, lazuverddi,* din care ngr. λαντζιβερτί (Korais, Ἄτακτα, IV, 275), cum şi turcismul *havaiu,* „azuré“ (v. *Dicţ. Ac.*).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

pentrucă explicările lui Tiktin „Ori după cântec, cf. germ. *Pinkmeise*, fr. *pinsonnière*, ori după micimea sa, v. *piciu*, ori după amândouă") sau Şăineanu („tras din *piţigă*, a pişcà: pasărea obişnueşte a lovì toate cu ciocul") nu satisfac, deşì legătura cuvântului cu *piţigă* (cf. it. *pizzicare*, „ferir col becco, propriamente degli ucceli") e evidentă: ca derivat din *piţigă* consideră pe *piţigoiu* şì S. Puşcariu, (*DR.*, III, 664).

Dar această *piţigare*, ca şi it. *pizzicare*, e aşà-zicând, în funcţiune de „cioc"; unul din numele păsărelei, *ţiglău*, *ţiglean* (Marian, *l. c.*), aminteşte pe *ţiglă*, „frigare"; Şăineanu însuşi observă, cum am văzut, că „pasărea obişnueşte a lovì toate cu ciocul". Şi atunci e firesc să ne întrebăm, dacă *piţigoiu* al nostru poată fi despărţit de cors. *pizzigone*, unul din numele dialectale italieneşti ale „botgrosului", sinonim cu sard. *pizzugrossu*, piem. *bekdür*, mod. *teston*, *bekgross*, rov. *beccogrosso* etc. (G. Bertoni, *Italia dialettale*, Milano, 1916, p. 32).

podiri.

Pl. 'Intrară îmbrăcaţi în *podiri* veşminte mohorîte' (Dosofteiu, *Vieţile Sfinţilor*, 12, 15, apud Lacea, glos., care notează glosa marginală: „veşminte lungi" [1]).

Evident, gr. ποδήρης (χιτών), „talaris (tunica)", lit.: „(haine) care ajung până la călcâie" [2].

pupăză.

Părerea generală e, că acest cuvânt reprezintă un derivat pe teren românesc din **pupă* (lat. *upupa*) prin suf. alb. *-ză*. (Aşà, acum în urmă, şi Capidan, *DR.*, II, 626 [3]).

El ar putea fi, totuşi, pe de-a'ntregul albanez, deoarece în

[1] *Mohorît* e, fireşte, propriu, violet. — Glosa „hâju" (p. 109) se referă, sigur, la „bordeiu". — „Intraportu" (p. 113) nu e decât: întră port (haină).

[2] Cf. şi sinon. ngr. ποδόρτιον 'cestis talaris' (Du Cange), cum şi ngr. ποδόπανα, obişnuit: κάλτζαι.

[3] Relativ la explicarea lui *împopoţonà*, e semnificativ şi exemplul din Tiktin, s. v. *popoţă*: „s'a *popoţat* ca o pupăză"; de altfel, aici ar putea fi la mijloc vreo confuzie mai veche între lat. *upupa* şi lat. *pupa* 'păpuşă' (cf. *gătit ca o păpuşă*), iar, pe de altă parte, în compoziţia lui *împopoţonà*, e mai probabil să fi intrat sinonimul *înţoţonà* (cf. Tiktin). „înzorzonà", decât *împomponà* (Capidan, *l. c.*).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

albaneză găsim nu numai forma *pupa*, ci şi *pupëza* (v. Leotti, *L'Albanese parlato*, Milano, 1916, p. 147).

Constatarea e, fireşte, valabilă şi pentru mr. *pupuză* (Daʃametra).

ragade.

In înţelesul etimologic, de „crevasse, fêlure, fente", al ngr. ῥαγάδα 'σχίσις' (Korais, Ἄτακτα, IV, 471), cuvântul e cunoscut şi la noi, ca termin ştiinţific; dar la noi el mai însemnează şi: „gurguiul, sfârcul ţâţei" [1] (comunicat de d. dr. V. Bologa din Cluj).

Această nouă accepţiune se explică, cred, prin confuzia între ngr. ῥαγάδα şi ngr. ῥώγα τοῦ βυζίου 'mamelon, Brustwarze', sens metaforic al lui ῥώγα, ῥόγα 'grain de raisin' (Korais, *o. c.*, p. 486); cf. şi ῥωγαλίδα (*ibid.*).

rogodele.

'Tot felul de poame mărunte şi necoapte' (Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, II, 1210).

Se explică, socot, ca o simplă variantă a lui *rocodele*, *rucodele*, vr. *râcodeala*, *râcodelii*, *rucodĕlĭa* = sl. *rucodĕlja* 'lucru manual', 'ocupaţie pentru mâni', aplicat, cum ştim şi la „desert, poricale".

Rogoade din „Graiul nostru": „că bate chiatra *rogoadele* şi bucăţele de pe câmp" (I, 236) „dă pă *rogoade* mai iea sârmanii câti ceva bani" (p. 237) are, fireşte, aceeaşi origine [2].

sărad.

'Gewinde; găitan' (Dosofteiu, Creangă, etc.).

Tiktin se gândeşte la vreun reflex al germ *Zierat*; Şăineanu nu-i ştie originea.

Ea e totuşi foarte apropiată: ngr. σειράδιον, τὸ. „cordon, galon, passement" (Contopoulos).

[1] Cfr. şi: *botul ţâţei roşiu* (Fira-Kiriac, *Cântece şi hore*, p. 80).

[2] Pentru sinonimul *bolbotine*, explicat de A. Scriban din bulg. *bulvotina* 'vomitura', cf. pe de o parte moldovenescul *bolohaturi* 'fructe crude, pe care le mănâncă copiii', iar de alta: *bolbotine* 'poame' (Codin, *O seamă de cuvinte*, 10), *bolbotini*, '1. lobodă, ştir şi alte ierburi ce ies prin grâu, prin porumb, în locurile mai grase; 2. poame, fructe: „mănânci toată ziua bolbotini, a să te doară burta"' (Boceanu, *Cuvinte din Mehedinţi*, 85), *bolbotină* 'buruiană în general' (Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, 388); v. şi Dicţ. Acad., *s. v.*

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

sgârià (zgârià).

Că originea cuvântului e în sl. *dărati, sădrati,* — e cunoscut. Dar un mai convingător exemplu decât „îşi *dărià* faţa" din Moxa (citat la Şăneanu, *s. v.*) oferă Proloagele lui Dosofteiu, unde se păstrează chiar derivatul, intermediar: „*sderiară* corpul sântei Teodule cu ţepuşi de fier înfocate", „cu *sdăruituri* cu unghii de her strugită" (după excerptele din „Buciumul Român", III, 152).

sicritate.

'*Sicritatea* moşului n'o ştiu... Mă obişnuisem să-l numesc numai: „moşul de la No. 93"' (*Ramuri*, II, p. 169).

Diculescu, care s'a ocupat de acest cuvânt, fără a-i putea fixà etimologia, scrie (*Originile limbei române*, p. 41 sq.) următoarele:

„Un cuvânt mai curios [decât *spelb*, pe care-l derivă din lat. *ex-peralbus* [1]] e *sicritate*, uzitat în toate judeţele de munte ale Ţerii-Româneşti, având înţelesul de „numele familiei, conume" şi prin extensiune „adresă". In vorbirea vulgului, *sicritate* n'are alt echivalent, căci poreclă, cu care s'ar părea că se poate înlocui, implică în sine ideia de *trivial*. „Numele i-l ştiu, dar i-am uitat *sicritatea*" (***)".

Originalul cuvântului e, fără îndoială, ngr. σκλιτάδα, ἡ, „famille; nom de famille".

Subt forma-i genuină, el apare în „Babilonia Românească" [2] a lui N. Istrati, unde Hagi-Tufă roagă pe „arhon cinovnic" să se recomande fiicii sale: „numai binevoieşte a spune fiicii mele *sclitada* dumitale" (p. 23 a ed. Iorga, care adnotează: „Numele?").

Prin apropierea de *secret*, probabil, *sclitadă* a putut deveni **siclitadă*, *sicritadă*.

Intâmplarea face să dăm chiar peste această din urmă formă intermediară a lui *sclitadă* în drum spre *sicritate*, într'un articol din ziarul bucureştean „Cuvântul" (10 Ianuar 1926): „Astfel a

[1] Adevăratul etymon latin (*helvus*, **experhelvus*) l-a găsit Giuglea (DR., III, 1090).

[2] Nu pierdem ocazia de a observa, că modelul ngr. (Βαβυλωνία, de Vizantios) al farsei lui Istrati, relevat de noi în „Rev. Istorică" din 1920, p. 187, fusese semnalat dejà de Ar. Densuşianu prin „Rev. critică-literară" III, p. 106.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

început şi s'a sfârşit cariera bietului Don-Juan [e vorba de o piesă franceză cu acest nume, publicată subt pseudonim de un bancher din Capitală], care, fără să-şi schimbe *sicritada*, scris în româneşte şi cu o anumită adaptare, puteà să aibă la Tănase un alt destin ...“

In ce priveşte originea terminului ngr. însuşi, adăugăm că, după G. Meyer *(Neugr. Stud.*, IV, 82, cu variantele: σκλητάδα, σκλετάδα, σκλέτη) el ar reprezintà o bază romanică: it. *schiatta*, idem (cf. *o. c*, II, 88, s. v. σκλιτάδα 'schiatta, razza, stirpe, parentela', Somavera, etc.), pe când Miklosich (Et. Wb., 341, citat de Meyer) il subsumà subt ceh. *šlechta*.

sihlă.

Şi : *sâhlă*. — 'Junger u. dichter Nadelwald; Hochwald; (Edel-)Tanne' (Tiktin, care consideră posibilitatea unui lat. *silva* venit prin cancelaria ungară).

Cuvântul e, în orice caz, identic cu rut. *sihla* (сигла) 'Bergwald, Hain' (Želechowski, II, 863).

smăltà (a).

'A împodobì cu diferite colori', glosează Şăineanu, care nu dă originea cnvântului.

El e un derivat din *smalt* = ngr. σμάλτον, „émail“, de unde ngr. σμαλτόνω, „émailler“ (Contopoulos), — dublet al obişnuitului *smălţui* (din germanismul *smalţ*).

smidă.

Ocupându-mă de originea lui *smidă* 'Buschwald' (DR., III, 736), am pomenit în treacăt şi de *smidă* 'Hagel', ca de un simplu ononim al celui dintâiu.

S'ar puteà, însă [1], ca legătura celor două cuvinte să fie mai mult decât o asemănare fonetică: germ. *Hag* 'bosquet, bois' şi *Hagel* 'grâle' nu aparţin aceleaşi rădăcini (*hag*, „schlagen“)?

Dar atunci *smideşte*, „fulgeră“, cu care-l puneà în relaţie Şăineanu pe *smidă* 'Buschwald', exact: „pădure doborîtă de trăsnet“, — deşi nu în sensul presupus de el, — constitue, în

[1] Chiar independent de *lucus* a ... *lucendo*“!

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

adevăr, un termin mediu, care înlesneşte transiţia dintre cele două cuvinte (resp. însemnări).

Există, pe lângă aceasta, în ruteneşte un cuvânt foarte asemănător: *smidь* 'Moos' (Želechowski, II, 888),

Relativ la etymonul ngr. σημύδα însuşi, relevăm că Korais ('Αταχτα, V, pp. 336, 356) îi dă, pe lângă înţelesul cunoscut, de „betula" (mesteacăn), şi pe acela de 'φοῦντα = τξουλούφι, fiocco, flocon; pannicula, apex, floccus; toupet, touffe, huppe', — ceea ce ar oferi, iarăşi, o bază de conciliare a celor două accepţiuni româneşti (cf. *flocon de neige*).

Mai adăugim, în sfârşit, că într'o schiţă moldovenească din „Adevărul Literar" de la 16 August 1925, se întâlneşte, repetat, varianta: *zmidă*.

Vr. soranu; soronariu.

Soranu îl găsim atestat la Dosofteiu (*Viaţa Sfinţilor*, 315, 32): „cu îmbrăcăminte de *soránŭ* îmbrăcatŭ".

C. Lacea îl glosează, în teza d-sale din „Anuariul" Weigand (p. 133): „grober Stoff", — destul de exact, fiindcă originalul cuvântului e, după toată probabilitatea, acel sl. сорани (s. сърани), care se întâlneşte în vechile noastre documente slavone, ca un calificativ al pieilor de oaie (cf. I. Bogdan, *Doc. lui Ştefancel-Mare*, II, 278), şi pe care Hasdeu îl traduceà prin: „piei *crude*" (*Arhiva Istorică*, II[1], 130), de sigur mai bine decât Kalužniacki: „piei *sure*".

Acelaşi cuvânt însă dă cheia înţelegerii derivatului *soronar(iu)*, atestat foarte des, atât ca apelativ, cât şi ca nume propriu, dar niciodată explicit:

'*Şoronarii* (*sic*) moldoveni, pomeniţi la un loc cu cizmarii, au vreo legătură, ce nu se poate încă desluşi, cu aceştia' (N. Iorga, *Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc*, p. 172). — 'Tot felul de meşteşug: den blănari, den croitori . . . den stoliari, den *soronari* şi tălpălari, den făclieri . . ." (în „Condica lui C. Mavrocordat" p. 1629, la N. Iorga, *Studii şi doc.*, VI[2], p. 430; cf. *ibid.*, p. 433: „bresla cizmarilor şi *solonarilor*", cum şi Bianu, *Catalogul mss. Academiei*, I, p. 509 şi II, p. 425: *soronar* şi *suronar*[1]). — 'Staroste de *sorunari* (sopunari?)' (Antonovici, *Doc.*

[1] Impreună cu *chichicear*, *scăuiar*, *teslar*; ba chiar (p. 247): *cărturar* = legător de cărţi (într'o însemnare din 1824).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

bârlădene, I, p. 406; cf. *ibid.*, II, 23: 'Puțul *Soronarilor*'). — '*Soronar*, negustor de boi' (Gh. Ghibănescu, în rev. „Ioan Neculce", I, p. 20). — '*Solonariu* ce dubeà piei' (Leca Morariu, *Un nou manuscris vechiu*: „Isopia Voroneţiană", extr. din Calendarul „Glasului Bucovinei" pe 1922, p. 4, unde se notează şi numele de fam. *Solonariu*).

La un derivat din *Solun* (Salonic), în adevăr, ar fi mai greu de gândit, iar la unul din *sol*, „sare" (cum e, de fapt, acel *solari*, „ţărani cari umblă cu cantităţi de sare prin sate", din *Noua Rev. Rom.*, VIII, 88 = sârb. *solar*, idem; cf. şi *solărit*, vechea dare pe sare), tot aşà, măcar că s'ar puteà crede că e vorba de „săratul" pieilor.

sotea, şotie.

„Sotea" e numele Dracului în Anonimul Bănăţean. El a fost considerat ca un fonetism local pentru *Socea* (Zanne, *Prov. Rom.*, VI, 555), poate: „cel din soc" sau „cel ce suceşte" (?).

Dar el poate fi pus, credem, în legătură cu *şotie* „nebunie, poznă, drăcie", *şotielnic*, „poznaş, neastâmpărat, care face boaţe, drăcos" — şi amândouă cuvintele s'ar puteà apropià de s.-cr. *lošotije*, „unsichtbare Dämonen, welche den nächtlichen Wanderer auflauern" (spre a-l zugrumà sau da pe râpă); v. Edm. Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbo-Kroaten*, Viena 1925, p. 15.

spăcumă.

'O aţă răsucită în două' (Şezătoarea, II, 43).

Supt această formă, cuvântul e mai apropiat, într'un fel, de **spacuma* = gr. σφήκωμα 'ficelle', 'σχοινίον λεπτόν' (v. Korais, Ἄτακτα, V, 344, care citează şi pe Hesychius: „σφήκωμα, πύκνωμα καὶ ὁ δεσμός"), decât subt formele: *spăgmă*, *spegmă* 'acia răsucită, filum duplicatum' (Lex. Bud.), *spegmă*, *spemă* 'aţă mai groasă de cusut' (Frâncu-Candrea, *Moţii*, 105), pentru care cf. şi it. *spagato* şi *spago* 'funicella sottile, filo a più capi, torto e impeciato, con cui i calzolai cuciscono le scarpe' (Rigutini-Fanfani-Tommasèo)[1], de unde — indirect — *şpargă* = aţă mai groasă

[1] *Triplic*, „un sculişor de aţă răsucită, de coloare albă, roşie şi albastră" (Marian, *Naşterea*, p. 260, n. 3, cu gândul, vădit, la lat. *triplex*, **triplicius* !), e, însă evident, o simplă variantă — prin sincopă — din turcismul *tiriplic*, „fir de bumbac; bumbăcel". — De acelaşi soiu e etimologizarea *herezî* p. *hărăzî* (aluzie la *herezi* !), ce se aude în Ardeal. — O interesantă etimologie populară citesc în „Neamul Românesc" din 15 Aug. 1925: „Cârdăşie" = *cărdăşie* + *cârd*.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

(Bârlea, *Cântece pop. din Maramureş*, I, 60), *şpogat* = sfoară, spargă, spagat (Viciu, *Glosar*, p. 79, unde şi: *spămă* = aţă, spegmă).

Tot ca o variantă a cuvântului nostru trebue privit şi *spâcnă* 'făşie, viţă de cânepă' (rev. „Ion Creangă", II, 302).

şură.

'Scheuer'.

Identitatea cuvântului cu însuşi glosa germană e sigură, (cf. Tiktin şi Şăineanu), dar intermediarul — având în vedere extensiunea termenului — pare a fi rut. *šura*, „Gebäude zum Trocknen der Tabakblätter" (Želechowski, II, 1102).

şuiu.

'Der nicht ganz richtig im Kopfe ist, schussig'.

Tiktin îi dă, ipotetic, ca etymon pe vsl. *šuj* „link".

Poate mai curând rut. *šuja*, „Lump, Lumpenkerl" (Želechowski, II, 1103).

surchidì.

'1. Antreiben, hetzen; 2. (Knöchelspiel) ~ *arşicul*, den Knöchel schnellen' (Tiktin).

Şăineanu, *s. v.*, vede aici o metaforă din jocul în arşici; cf. *surchidează*, „1. lăsare pe jos a ultimului arşic; 2. *fam.* bătaie".

Ne-am gândì la turc. *sürkedik*, „maraudeur, Nachzügler des Heeres" (Zenker, 524 *b*).

şcrabă.

'Schmähwort für alte, grobe Stiefel' (Tiktin, s. v. *scrabă*, cu variantele: *scroabă*, *scroambă* şi cu „Et. Unbek.").

Moldovenism, provenit din rut. *škrab*, „alter, abgetragener Stiefel" (Želechowski, II, 1093); cf. şi *škarbán*, idem (*ibid.*, 1091), cu sinon. *škorlat* (1093).

De însemnat şi derivatul verbal *a se scrombăì* (despre nişte ghete uzate), din care vrea Şăineanu să derive pe *scroambe*.

şlampăt.

Despre o persoană care umblă negligent şi lălâiu.

Rut. *šlampati*, 'schlappen, schlarfen, schlürfen beim Gehen',

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

'langsam, schwerfällig gehen'; cf. *šlampák* 'alter, zerrissener Stiefel, Scherb' (Želechowski, II, 1093), *šlĭampati* 'hin u. her trotteln' (1094).

şuntai-muntai.

Expresia e atestată pentru Moldova în rev. „Ion Creangă", IV, 187: „*şuntai-muntai* = ori una, ori alta, sau taman (tocmai) pe taman (tocmai)".

Ea reflectă, foarte probabil, locuţiunea turc. *šunda bunda, (šurada burada)* 'dort und hier', *šundan bundan,* 'von dort und von hier' (Zenker, 551).

Un reflex mai fidel reprezintă, însă, expresia ardeleană *per şundam bundam,* „cu şoalda, prin tertipuri" (comunicat de dr. Haţieganu din Cluj), împrumutată — poate, prin ungureşte [1] — în această formă cărturărească, de la negustorii greci, specialişti în materie.

Pentru baza onomatopeică a formaţiunii, e interesant de comparat rut. *šúrdu-búrdu,* „vom Geschrei des Truthahnes" (Želechowski, II, 1102) cum şi rom. *hurda-burda:* „Aicea sănt trebili cam *hurda burda*" (în corespondenţa lui Hagi-Pop, ed. Iorga, p. 83), iar, ca formaţiune analogă, deşi diferită ca înţeles: *hurduz-burduz,* etc.

tăbârcì (a).

'A ridicà s. purtà cu greu cevà în spinare' (Şăineanu, cu origine necunoscută).

Identic cu rut. *terbičiti,* 'anziehen, auf sich nehmen' (Želechowski, II, 957).

târnosì.

Nu în înţelesul de „a sfinţi" (fiindcă acesta e cunoscut ca origine), ci în acela de „a trage de cap, de păr; a chelfăni", sinonim cu *târnui* (Şăineanu), e cred, rut. *tirmositi, temositi,* „starck rütteln, schütteln" (Želechowski, II, 964, 959).

„Talăsu' şi haptîţîţu'!".

Înjurătura, care se aude, prin Dorohoiu la adresa Evreilor, se explică uşor ca o aluzie la costumul de rugăciune evreiesc:

[1] Căci expresiunea se întrebuinţează exact în această formă, şi de Unguri.

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

tallith (în jargon: *tallesz)*, spune B. Kohlbach *(Die Gebetstracht bei den Juden*, în „Zeitschr. d. Verein f. Volkskunde", 1925, p. 14 sq.), „die aus reiner Schafwolle gewebte Umhüllung", înlocuită de vreo jumătate de veac prin una „aus weisser Seide mit den beiden Seiten eingewebten schwarzen Längstreifen verfertigte", are, la cele patru colţuri, lungi ciucuri sau „ţorţamuri" (franjuri) — *ţiţith* ai Scripturii (*Numeri* 15, 37—40, în Deuteronom 22, 12: *gedîlim).*

Dacă — deşi nu putem afirmà cu siguranţă — aceste „ţiţis" (cum li-se zice în Moldova) se mai chiamă cumvà, şi *harhál(uri)*, — turcism care se întâmpină în dr. cu sensul de „salbă, colan" (v. Dicţ. Ac.) şi în mr. *hîrhàlĭă, -ĭĭ*, „bărbiile roşii şi cărnoase de la cocoş sau de la găină" (Dalametra, 110), — poate că şi *Harhar* = Evreu, explicat de obiceiu ca un onomatopeu (v. Dicţ. Ac., s. v. *hárhăt*), s'ar raportà mai curând la costum. (Accentul e şi: *harhár*, cum îl dă Dicţ. Ac., *l. c.*, dar şi: *hárhar).*

tândală.

Are şi un sens special în popor, pe care lexicoanele nu-l dau:

'În ziua de *tândala* (la mijlocul Postului Mare), se numără ouăle şi mieii şi nu se lucrează (rev. „Ion Creangă", V [1912], p. 149).

La bază e, evident, acelaşi înţeles de „a migăli, a mocoşi, a lucrà încet" al verbului *tăndăli*, (germ. *tändeln*), din care se admite că derivă numele *Tândală* (cf. DR., I, 238)[1].

tăpşan.

'Platou'; 'lemn aşezat dinaintea vetrei, ca s'o ţie'.

Tiktin, ca şi Şăineanu, se gândesc la un derivat din *tăpşi*, *tepşi*, el însuşi neclar.

Amintim pe rut. *tapčán* 'Schlafbank' (Želechowski, II, 948).

[1] Cf. totuşi şi turc. — pers. *telende*, subst. „bègue, Stammler" (Zenker, 307 c). Alt nume interesant de etimologie populară e *Inătoarea*, personificată ca „o femeie lacomă, urîtă, care mănâncă lumea" (Codin-Mihalache, *Sărbătorile de toamnă*, p. 94) şi identic cu *Ignatul, Ihnatul, Ignatul-porcilor* (Pamfile, *Sărb. de toamnă*, p. 197), deci: *Ignătoaia.*

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Mr. ţâruhiă, -hi.

„Opincă", de unde: „ţâruhà(r), -ri, opincar" (Dalametra). Reproduce, fireşte, pe ngr. τζαρούχι(α), „tsarouque, espèce de chaussure à la poulaine [gurguiate à la mode de Pologne !]" (Legrand-Pernot, *Chrest. gr. mod.*, 480), alb. *ţarihe*, idem, cum se spune de obiceiu[1], dar acesta însuşi nu e, după toată probabilitatea, decât un reflex al rom. *ţţari*: *iţăruşi; cf. *ţăraşi*, iar pentru sens şi mr. *cioàric*, dr. *cioareci*, faţă cu prototipul turc *čorik*, „încălţăminte de piele groasă" (Şaineanu, s. v.), *čaryk* (ngr. τζαρούκι) 'espèce de gros soulier, pantoufle des paysans et des bergers' la Zenker, 340[b] [2].

Ar fi, prin urmare, de adaus la Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, Genève 1924.

teflu.

Intre sinonimele pentru „bouche, museau, bec", am însemnat în *DR.*, III, p. 448 sq., şi pe *teflu*, „bot sau rât, la porci" (Rădulescu Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 73; cf. idem. *Ingerul Românului*, p. 357, supt *râmà*: „*teflul-botul*[3] — şi *Nevasta leneşă*, p. 72: „Porcii, dă-i cu *teflul* pe el . . ."), fără a-i arătà originea.

Ea ar puteà fi în turc.-arab. *tefl, (tüfl, tüfâl, tefü)*, 'crachat, crachotement, salive, écume; Speichel den man ausspuckt, öfters Ausspucken; Schaum' (Zenker, 298[c], 299[a])[4].

teleap-teleap!

Sau: *talap-talap!* — Indică, în Moldova, un mers greoiu, trăgănat (cf. Şăineanu, care trimite la sinon. *tala-tala*, „binişor, încet-încet", de origine necunoscută).

---

[1] Cf. acum şi G. Pascu, *Dictionn. étym. macédoroumain*, II, p. 96, no. 1835 *(ţăruhe)*.

[2] Pentru evoluţia semantică, cf. acum şi K. Jaberg, *Zur Sach- u. Bezeichungsgeschichte der Beinbekleidung in der Zentralromania*, în „Wörter und Sachen", IX[2] (1926), p. 151 sqq.

[3] Cf. şi *tiflă* (pentru care v. Tiktin, *ad. voc.*).

[4] Profităm de ocazie pentru a adăugì sinonimele: *niciul*, „vârful nasului de la porc (care e tare şi cu care râmă)" [cf. *bercii* nasului de om], *rămuş* [=râmuş !], „nasul, viciul [*sic:* = niciul !] (cu care râmă porcii)" (rev. „Comoara Satelor", III [1925], p. 51), *sfârlă*, „rât de porc" (Sadoveanu, *Privelişti dobrogene*, p. 70 sqq.), pop.: „bobârnac". — Adauge şi mr. *dintàmă (dhintamă)*, „cioc, plisc, cloţ" (Dalametra, 78). — Asemene, pentru „gură" (peiorativ): *loandră*, 'gură-rea': „mai ţine-ţi ~ !" *Rev. cr.-lit.*, III, 159), probabil identic cu *landra* 'potaie, haită de câni' (v. DR. IV, 179).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

Originea e, fără îndoială, în rut. *talĭapu-talĭapu!* int. zum Ausdruck von längerem gleichmässigen Plätschern (Želechowski, II, 946), *talap, talĭap,* interj. vom Hinfallen in eine Flüssigkeit *(ibid.,* 945), *talĭapalka, talĭapalo, talĭapati,* etc. (*ibid*, 946)[1].

terfelì (a).

'Besudeln, beschmutzen', 'a mânjì; a sudui, ocărî'.

Tiktin, ca şi Şăineanu şi alţii, întrevăd „neclar" o legătură cu *tearfă,* „cârpă".

S'ar puteà însă, ca înţelesul originar să fi fost cevà mai benign: „a glumì pe seama cuivà, a-l ridiculizà", — şi gama a putut urcà uşor, prin „a-l luà în caraghioz", „a-l face de râs, de tot râsul", „a-l batjocorì", etc., până la accepţia actuală. — şi, în acest caz, ung. *tréfal,* „scherzen, spassen", s'ar potrivì foarte bine; căci, formal, nu e nici o piedecă: din *tréfal* avem regulat **trefăll, *trefelì,* apoi *terfelì* (cf. *feştì* şi *feştelì* din *fest* „malen", pentru dezinenţă).

Adăugim că tot la etyma ungureşti se gândeà şi A. Scriban *(Arhiva,* 1912, p. 190), propunând să se aleagă între *terhelni,* „a împovorà", şi *tereferelni,* „a flecărì".

tocmagi.

Originea turcească a acestui cuvânt e pe cât de sigură, pe atât de nelămurită.

Şăineanu, cel mai expert în materie, îl consideră ca o accepţie secundară a lui *tocmag* 'ciocănaş' (turc. *tokmak,* idem), iar Tiktin, ultimul care s'a ocupat de el[2], scrie: „Offenbar, dass[elbe] Wort wie *tocmac.* Die Bedeutungsentwicklung ist dunkel"[3].

Legătura cu ciocanul e însă aşa de neverosimilă din punct de vedere semantic, încât unii s'au gândit să părăsească chiar

[1] Cf. şi ung. *talap* „Fussgestell" cum şi derivatul verbal *tălăpesc,* despre aripă (E. Hodoş, *Poezii poporale din Banat,* III: *Descântece,* p. 7).

[2] Pascu (*Archivum Romanicum,* IX [1925], p. 310) reduce la turc. *tokmak* ‚maillet' nu numai pe dr. *tocmagi,* ci şi pe mr. *tumaciu* 'feuillage' = alb. *tumač* 'nouilles, macaroni' (Capidan, DR., II); cf. mr. *tumaču* 'mâncare de tăieţei, cu unt şi brânză' = alb. *tumatš, tumatšɛ* 'Blätterteig' < it.-dial. *tuma* 'caş proaspăt' (idem, *Românii nomazi,* pp. 103, 173).

[3] Mai curios e, că Tiktin desparte de acest *tocmac (tocmag)* 'ciocănaş' pe *tocmăgel (togmăgel)* 'Keulenschwamm, Clavaria', care înseamnă propriu-zis, evident: „maciuchiţă, ciocănaş".

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

terenul turcismelor şi să caute obârşia cuvântului în ungureşte: *tökmag* 'sămânţe (sâmburi) s. maţe de bostan' (Scriban, în *Arhiva* din 1913, p. 237).

Fixarea etimologică e, deci, binevenită.

Tocmagii româneşti sânt turc.-pers. *toutmadj* 'pâte coupée en rubans étroits, espèce de vermicelle' (Barbier de Maynard, I, 496), 'espèce de pâte taillée en long qui se prépare en potage avec du lait caillé' *(ibid.*, II, 303).

tolăni (a se).

Cihac îl raportă la *toloacă*; altă explicaţie, mai plauzibilă, nu ştim să se fie încercat (Scriban, *Arhiva*, 1913, p. 191, îl scoate din ungureşte şi-l pune alături de *tolojesc*, *tolocesc*).

Turc.-arab. *tûlâni*, adv. „en long, der Länge nach" (Zenker, 611 [a]), *toulani*, „allongé, oblong" (Barbier de Meynard, II, 325) n'ar merge? S'a zis întâiu: a stà (a şedeà) *tulanì*, „lungit"; apoi: *tulănit — tolănit*; în sfârşit: *a se tolănì*.

Trebue să însemnăm însă şi pe rut. *telenjiti*, 'müssig hocken' (Želechowski, II, 954), 'a lenevì, a trândăvì'.

ţurcă.

'Beţişor ascuţit de ambele căpătâie (*sic*); *de-a ţurca*, joc de copii, care bagă beţişorul numit *ţurcă* într'o gaură săpată în pământ şi alţi jucători îi opresc să se apropie' (Şăineanu, cu „originea necunoscută", ca şi Tiktin, *s. v.*).

E vădit acelaşi cuvânt cu rut. *ţurka* 'Spange; Haft, Enterhaken; ein kleiner Pflock an beiden Seiten zugespitzt; Art Knabenspiel, mit Klötzen, od. mit Kegeln, nach denen man mit einem Stocke wirft' (Želechowski, II, 1058).

verdete.

'Băţ scurt şi gros' (rev. *Ion Creangă*, IV, 188).

'Par (de bătaie), lemn gros': „Ce faci cu *verdetele* ăla, vrei să omori lumea?" (I. Boceanu, *Glosar de cuvinte din jud. Mehedinţi*, p. 106).

Semnalăm acest cuvânt, nu pentru că ar fi cevà insolit în sensul său special (analogia unui *nuià* = *novella*, sau *mlădiţă*, lit.: „tinerică", dovedeşte contrariul), ci pentrucă spaniola oferă un pendant perfect exact: *verdugo*, „Sprössling, Schössling; ein grü-

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

ner Zweig; eine Rute, Gerte; ein Degen mit einer sehr schmalen Klinge; eine Strieme von einem Peitschenhieb; ein Henker, Scharfrichter" (D. Terso Seckendorff, *Diccionario de las lenguas españiola y alemana*, Hamburg-Nürenberg 1824, s. v.); cf. şi it. *verduco*, „spada di stretta lama che taglia da quattro lati" (Fanfani-Rigulini-Tomaseo), byz. βαρδοῦκα — şi n. de fam.-rom. *Varduca* (Iaşi).

vretie.

'Sac, de punem bucate în el' (Giuglea—Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, p. 399).

E sârb. *vreća*, „Sack" (Filipović, 529).

vun.

'Mulţămea mişeilor îndesându-se până la dânsul ş'au ajuns până la *vun*' (Dosofteiu, *V. S.*, 3, 18); — 'du-te de stăi la *vun* şi trecând morţăi, să-i numeri' (*ibid.*, 3 ^{b}, 2, apud Lacea, care notează că „in beiden Fällen steht am Rande *búori*").

Buori (*bouri*) înseamnă însă semnul de hotar, prin-urmare *vunŭ* e „movila, moviliţa" (de hotar, de vamă), adecă gr. βουνό(ς), „Berg, Gebirge" [1].

zibidiu.

'Şi aşà s'au pornit Inicerii *zibidii*, de duceà pe robi ca nişte oi spre junghere, fiind soţii doi pe unul, trei pe altul, unul pe unul, şi îngenunchindu-i, au preot de erà, au mirean, au Grec, au Frânc, au boer, au sărac, au doftor, au gerah, le tăià cu măinele lor capetele şi căte o ureche, şi, arătând la Vizirul, îşi luà bacşişul' (*Cronica exped. Turcilor în Moreea*, ed. N. Iorga, p. 77).

Cuvântul, atestat în toate manuscriptele cronicei, dar suspectat şi neidentificat până acum (v. *l. c.*, nota 3), e turc. *zibidi*, „homme de rien, vaurien" (Zenker, 477 ^{b}) [2].

[1] Amintim şi confuziile la care dă naştere — adesea, tocmai din această pricină — omonimia între gr. ὅριον 'graniţă' şi ὄριον 'deal'.

[2] In toponimicul *Odaia Zebede* (Frunzescu), avem a face însă, mai probabil, cu numele personal *Zebedeu*, *Zevedeiu*, dacă nu chiar cu o metateză din *Bezedè* (bezadeà).

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)

zlamac.

Se întrebuinţează prin nordul Moldovei, în expresia: „a face pe cineva *zlamac*“ = a-l zdrobi.

E rut. *zlómok*, „Bruchstück“ (Želechowski, I, 304), slov, *slomak*, „fragmentum“ (Mažuranić, *Rječnik*, p. 1329).

cârcioc.

'Chichiţe, clenciu; pretext de ceartă, de nedreptate'.

Şi: *cârciog*, cu derivatul *cârciogar*.

Ruteneşte există *cručok*, „Häkchen“, cu acelaşi înţeles figurat: „verfängliche Frage; Alles, was das Recht verdreht; Ränke, Chicanen“ (Želechowski, I, 385).

V. Bogrea

BDD-A14734 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:16 UTC)